

Kedves Olvasóink!

Aki lapunk olvasását a tartalomjegyzékkel kezdte, az észrevehette, hogy *Könyvsarok* címmel új rovatot indítottunk. Ezt az tette szükségessé, hogy az elmúlt hetekben-hónapokban meglepően sok finnugor vonatkozású könyv jutott el hozzánk. Sem szellemi, sem anyagi kapacitásunk nem elég arra, hogy minden ilyen könyvet részletesen ismertessünk. Azt azonban szükségesnek láttuk, hogy – ha röviden is – hírt adjunk megjelenésükről. Így született a *Könyvsarok* ötlete, ahol röviden, akár néhány sorban be lehet mutatni az új kiadványokat.

Ebben a számunkban a felelős szerkesztő ismerteti néhány könyvet a *Könyvsarokban*, de ne tekintsék ezt szerkesztői előjognak. Ebbe a rovatba is bárki írhat, s közlés esetén természetesen tiszteletben tartjuk az írást beküldő szerzői jogait.

Felhívásunkkal különösen a fiatal generáció tagjait szeretnénk megcélozni. Időről időre újra és újra felhívjuk a diákok, doktoranduszok és más fiatal kollégák figyelmét arra, hogy a *Finnugor Világ* különösen alkalmas fórum publikációs tevékenységük elkezdésére. Bár vannak pozitív ellenpéldák (ebben a számunkban pl. Molnár Zsuzsa, F. Gulyás Nikolett, Tóth Eszter, Burján Krisztina, Radó Annabella és Timár Bogáta írásai), mégsem mondhatjuk, hogy elárasztják a szerkesztőséget a fiatalok beszámolóit, könyvismertetései, műfordításai, tudományos ismeretterjesztő írásai.

Talán önző szempont azt várni, hogy egy szerkesztő dúskálhasson a jobbnál jobb kéziratokban, és amiatt fájjon a feje, hogy mit hagyjon ki a lapból, nem pedig amiatt, hogy mivel töltse meg az éppen aktuális számot.

Más téma: Kerecsi Ágnes muzeológus 2013. február 27-e és május 8-a között hat előadást tartott a Néprajzi Múzeumban *Szibéria magyar szemmel* címmel. Az előadások széles témakört öleltek át a nyelvrokonságtól Szibéria meghódításán keresztül a szibériai rokon népek mai helyzetéig. Az előadó nemcsak a vonatkozó szakirodalmat ismeri alaposan, hanem maga is többször járt gyűjtőúton Nyugat-Szibériában. Tehát saját személyes élményei segítségével még közelebb hozhatta a hallgatósághoz nyelvrokonaink kultúráját.

Kerecsi Ágnes rendelkezésünkre bocsátotta előadásainak rövid összefoglalóit. Ezek közül a XX. századi és a mai helyzetről szóló két utolsó előadás összefoglalóját közöljük mostani számunkban. A képi illusztrációkat sajnos mellőznünk kellett, de úgy gondoljuk a pusztá szöveg is gazdagíthatja olvasóinkat.

Csúcs Sándor

Szibériai nyelvrokonaink a XX. és a XXI. században

1917 után a szovjet korszak eleinte pozitív változásokat is hozott a hantik és many-sik életébe. 1931-ben alakult meg a Hanti–Manysi Nemzetiségi Körzet, Hanti–Manszijszkkal a központban. Az új rendszer a szovjethatalom helyi szervezetének kiépítésével párhuzamosan valóban áldozott is az obi-ugor lakosság kulturális felemelésére. Irodalmi nyelveket hozott létre (eleinte latin, később cirill betűs írással), amelyek segítségével megindulhatott az oktatás és a könyvkiadás. Az általános és a szakiskolai rendszeren túl Leningrádból és a hanti-manszijszki tanítóképzőből kerültek ki a nemzeti nyelvű értelmiség első képviselői, akikből tanárok, népművelők, sőt a megszülető szépirodalom első művelői lettek. A gazdaság kollektivistá szellemében való átalakítása azonban a folyó menti kistelepülések lakóit kiszakította hagyományos környezetükből, és vegyes lakosságú nagy falvakba, kolhozközpontokba telepítette. Az ipar megjelenésével a bevándorlás újabb hulláma indult meg. A 40-es évek második felében az obi-ugorok saját nemzetiségi területük lakosságának 40%-át alkották. Ma már csak 0,5%-át! Az ipari üzemek, a kőolaj- és földgáztermelés súlyosan szennyezik a természeti környezetet. Ez katasztrofális helyzetbe hozta az obi-ugorokat, lehetetlenné téve a hagyományos életmód folytatását. Az erdőkben mind kevesebb a vad, a folyókban csökken a halállomány. Az újonnan betelepült lakosság privát életformája is veszélyezteti az őslakosokat. Előfordul, hogy kifosztják a vadászok élelmtárolói erdei házikóit, tönkreteszik csapdáikat, kedvtelésből lelövik a kutyáikat és renjeiket.

A régi életformák feladása és a kisebbségi helyzet következtében ma az obi-ugorok nagy része nem vagy csak alig beszéli anyanyelvét. A Szovjetunió megszűntével létrejött új belpolitikai viszonyok között az obi-ugor értelmiség tagjai fokozott felelősségérzettel fordulnak népeik felé. Több jeles képviselőjük hazatért, sokakban éledt fel a már-már elfeledett nemzeti érzés. Hanti–Manszijszkan létrehozták az Obi–Ugor Népek Megmentésének Tudományos Intézetét. Megfigyelhető egyes hivatalok jóindulatú közeledése is az obi-ugorság felé. Azonban még nemrégiben is előfordult olyan „különös” eset, hogy rendőri kihallgatása során életét veszítette az obi-ugorok jogaiért küzdő egyik ismert polgári személy.

Az új Oroszország egyik alapvető kérdése az obi-ugorok szempontjából a föld tulajdonának rendezése. Félő, hogy az esetleges privatizálás során idegen kezekbe kerülhetnek az erdők, amelyek birtoklása nélkül végleg elveszne minden remény legközelebbi nyelvrokonaink fennmaradására. Új, eddig még ismeretlen problémát jelent a multinacionális olajtársaságok jelentkezése is. Hatalmas propagandával hirdetik magukat, környezetbarát technológiáikat, és „őslakosbarát” gazdasági filozófiájukat. Kérdés, hogy vajon szabad-e az ő gazdasági erejükre támaszkodni az obi-ugorságnak, vagy ez új, eddig még ismeretlen nehézségeket jelent majd.

A XX–XXI. század fordulóján élő hanti emberek között feltételezhetően három csoportot lehet megkülönböztetni.

A szálláshelyeken élők, a hagyományos gazdálkodást folytatók, nyelvüket és kultúrájuk alapvonásait máig megőrző emberek alkotják az első csoportot.

A második csoportba sorolhatók a falvakban élő hantik, akik részlegesen felhagytak ősi életformájukkal, de többségük, ha más rendszerben is, továbbra is vadászból és halászból él. Ők alkotják a hantik többségét. Az idősek kivételével, akik még jól beszélik anyanyelvüket, jellemzőjük a két félnyelvűség, amikor sem az anyanyelvüket, sem az orosz nyelvet nem ismerik megfelelő szinten.

A harmadik csoportba azokat a hantik sorolhatjuk, akik életmódjuk tekintetében alig különböznek a többségi társadalom más tagjaitól, elsősorban városokban, vagy nagyobb településeken élnek és nagy részük nyelvi és kulturális tekintetben is jelentősen asszimilálódott.

A második és a harmadik csoport tagjainál gyakori a más népek képviselőivel kötött vegyes házasság, utódaik köztes helyet foglalnak el az őslakók és az oroszok között.

Az első nemzetiségi falvak megjelenése északon az 1960-as évekre tehető, amikor elkezdődött a Tyumeni Terület és egész Északnyugat-Szibéria intenzív iparosítása, megindult a kőolaj kitermelése. Általánosan ismert tény, hogy ez a folyamat kizárólag a központi hatalom érdekeit szem előtt tartva valósult meg, az itt élő őslakosok, hantik, nyenyecék, szölkupok kárára, nem kímélve életformájukat, kultúrájukat, sőt sokszor egészségüket sem.

Jellemző adat, hogy a XX–XXI. század fordulóján a réntartók területe 30%-kal csökkent és több mint 70 hanti település tűnt el a föld felszínéről, lett felszámolva, vagy hagyták el lakóik a Hanti-Manysi Autonóm Körzetben. Több millió hektár rénszarvas legelő semmisült meg, és a 30 évvel ezelőtti arányokhoz képest egyharmadára csökkent a rénszarvasok száma a Hanti-Manysi Autonóm Körzetben.

A vizek szennyezettsége miatt több halfaj a pusztulás szélére került és a XXI. század elején 20%-kal kevesebb a halászsákmány, mint az 1960-as években volt. A vadállatok természetes vándorlási útvonalai súlyos sérüléseket szenvedtek, a vadállomány nagy része elpusztult. A vadászati egyes adatok szerint napjainkra elveszítette piaci jelentőségét. Ezáltal szétestek a hagyományos természetgazdálkodási struktúrák, ami nemcsak a hantik, hanem a többi kis lélekszámú északi nép fizikai és szociális leépülését eredményezte.

A Hanti-Manysi Autonóm Körzetet ökológiai szempontból öt zónára lehet bontani. Katasztrófális helyzetűek azok a területek, amelyek visszafordíthatatlan környezeti károkat szenvedtek. Ez az állapot a Körzet földterületének 1-2%-át sújtja. Krízis zónához tartozik a vidék 10%-a, kritikus állapotban lévő értékelést kapott, a Körzet földterületének 40-45%-a, feszült az ökológiai helyzet a földek 30%-án és csak a terület 5-10%-áról mondható el, hogy itt az ökológiai helyzet kielégítő. Ökológiai szempontból legkedvezőtlenebb helyzetben a Szurguti, a Nyeftyejuganszki és a Nyizsnyevartovszki járások vannak, ahol az őslakosok birtokában lévő földterületek 67,6%-a ökológiai szempontból kritikus zónába tartozik. Hazánkban kevésbé ismert tény, hogy a Hanti-Manysi Autonóm Körzet egyes területein, pl. a Szurguti járásban, a kőolajkitermelés mielőbbi beindítása érdekében, az olajréteg gyorsabb elérése céljából az 1980-as, 1990-es években földalatti atomrobbantásokat végeztek. Ennek következtében, az 1999-es adatok alapján, a légkör

radioaktivitása a normálisnak tíz-tizenötszörösére, helyenként harmincszorosára emelkedett.

A Tyumeni Területen élő több, mint 3 millió emberből 40 ezer az obi-ugorok száma és a többi kis északi nép lélekszámával együtt sem érik el az őslakosok a 90 ezer főt, ami a körzet lakosságának alig 3%-a. A Hanti-Manysi Autonóm Körzetben a hantik aránya az összlakossághoz képest 2002-ben 1,2%, a manysiké 0,7% volt. Mára elmondható, hogy a legidősebb generációt kivéve nincs olyan hanti ember, aki ne orosz iskolába járt volna, ami formáját tekintve internátus jellegű volt.

A legnagyobb változások természetesen az anyagi kultúra körében figyelhetők meg. A régi lakóépületeket, sátrakat, egyosztatú boronaházakat mára a falvakban is a több helyiségből álló, orosz típusú faházak váltották fel, apró kerttel, szigorúan behatárolt lakóterrel, ahol nem lehet a hagyományos életformát folytatni, és nem lehet nagycsaládi szerkezetben élni. A városokban elsősorban emeletes házakban, több lakásból álló épületekben élnek a hantik, melyek berendezése nem sokban különbözik a más nemzetiségű emberek házaiktól, lakásaiktól. Sok helyen megszűnt a lakások, házak női, férfi zónára való felosztása, csak a több szobás lakásokban élő családoknál figyelhető meg, hogy a nők, akárcsak a régi lakóépületeikben, a bejárathoz közel maradva, inkább a külső szobákban, míg a férfiak a belső szobákban laknak. Csak a legidősebb embereknél találkoztam olyan megoldással, hogy a hálószobában ágy helyett rénszarvasprémen alszanak. A házakban, lakásokban előforduló hanti tárgyak száma viszonylag kicsi és sok esetben már elvesztették eredeti funkciójukat, inkább lakásdíszként, vagy a berendezés kiegészítőjeként funkcionálnak.

A falusi hantik, a legidősebbek kivételével, hétköznapi munkába menet, általában városi viseletet hordanak. Egyrészt óvják a rénszarvasprém bundákat, csizmákat a bepiszkolódástól, másrészt, mivel gyakran soknemzetiségű falvakban élnek, nem szívesen hívják fel magukra a figyelmet nemzeti viseletükkel. Ugyanakkor, mint megfigyeltem, a téli hónapokban gyakran adnak az időjárásnak sokkal jobban megfelelő hanti bundát és csizmát a gyerekeikre még a városlakó hantik is. A bundákat egyébként fűtetlen kamrákban, télen a lépcsőházban, korlátra akasztva, nyáron ugyanitt ládákban tárolják.

A falusi hantik népviseletbe általában hosszú utazás idején öltöznek, például, ha látogatóba mennek szálláshelyen élő rokonaikhoz, vagy ha télen vadászni, horgászni mennek. Nagyobb ünnepek alkalmával, például a réntartók napján, északon a varjú ünnepén, vagy olyan fesztiválok idején, amelyen hanti nemzetiségi műsor is szerepel, az ünnep tiszteletére szintén hagyományos viseletbe öltöznek. A saját viselet ilyen alkalmakkor inkább az ünneplő ruhát helyettesíti számukra. Az 1990-es évektől kezdődően mind falun, mind a városokban, a népviseletnek egy új szerepe figyelhető meg, mégpedig annak nemzeti identitást hangsúlyozó funkciója.

Az új környezetben élő hantik életében lényegesen több a régi vallásukhoz, szertartásaikhoz kapcsolódó elem, mint azt első ránézésre gondolnánk. Bizonyos elemei ősi hitviláguknak teljesen, vagy részlegesen, új elemekkel bővülve, de fennmaradtak.

Csaknem töretlenül él tovább a segítőszellemek kultusza. Mind a falusi, mind a városi hantik, szinte kivétel nélkül használják azokat az apáiktól, vagy még távolabbi őseiktől rájuk maradt szakrális tárgyakat, amelyek óvó, védő funkciót töltenek be életükben. A tűz továbbra is az egyik legfontosabb szelleme mind a falusi, mind a városi hantiknak. A falusiaknál, ahol még kemence van, gyakori az étel- és italáldozat a tiszteletére, amit a tűzbe dobznak. A városiaknál a tűz tiszteletének a gáztűzhelynél hódolnak.

Az északi hantik körében továbbra is erősen él a halál utáni reinkarnációba vetett hit.

A falvakra az egyre súlyosbodó munkanélküliség, az emiatt bekövetkezett nagy mértékű migráció, és az általános marginalizálódás jellemző. Az 1990-es évekig a Hanti-Manysi Autonóm Körzetben 12 halászati szövetkezet, 2 réntartó szovhoz, 4 prémfelvásárló szövetkezet és állatfarm, 3 halgazdaság és 3 halfeldolgozó üzem működött, melyekben elsősorban a falvakban élő hantik, manysik, nyenyecsek dolgoztak. Tudjuk, hogy már ezek a szocialista időszakban bevezetett átalakítások széttűzták a hantik történelmileg kialakult szociálökonomiai struktúráját, de mégis egyfajta szociális hálót, létbiztonságot nyújtottak az erdőben és a falvakban élő őslakóknak. Ezeknek a kolhozoknak, szovhozoknak, szövetkezeteknek a többsége átalakult részvénytársasággá, önkormányzati tulajdonban lévő, vagy nagycsaládi vállalkozássá, melyek a gazdaságosság határán működnek, vagy veszteségesek.

Az 1990-es évektől folyamatosan nő az északi kis népek körében a munkanélküliség, vannak falvak, ahol gyakorlatilag a teljes felnőtt lakosság munkanélküli. A falvakban kialakult kritikus helyzet következtében a lakosság egy része, különösen az energikusabb, tehetségesebb fiatalok a nagyobb településekre, városokba költöznek. Ezáltal a falvak előregednek, és megszűnik az a kis számú terület is, ahol az alacsony lélekszámú északi népek még viszonylag kompakt módon együtt élhettek. A városba került fiatalok viszont az orosz nyelv nem kielégítő tudása, vagy az alacsony fokú iskolázottság miatt hátrányos helyzetbe kerülnek és fokozatosan deklasszálódnak.

A sokszor kényszerű elvándorlás, deklasszálódás mellett súlyos problémát jelent nemcsak a hantik, hanem szinte valamennyi északi kis nép esetében a születések számának csökkenése, és a halálozások számának növekedése. Ez utóbbi 1993-ban az 1990-es adatokkal összevetve 22,6%-kal nőtt a Hanti-Manysi Autonóm Körzetben. Ugyancsak kritikus az északi népek egészségügyi helyzete. Egy 2006-ban megjelent tanulmány szerint az őslakosok kétharmadának orvosi, pszichológusi és szociális segítségre lenne szüksége. Nagyon magas körükben a szív- és érrendszeri betegségek, a rákos megbetegedések, a tüdőbaj és a depressziós megbetegedések száma, miáltal az összlakosság legbetegebb és legveszélyeztetettebb részét alkotják.

Megvan még a hanti népben az az információ halmaz, az a kulturális potenciál, ami, a negatív tendenciák ellenére, mégis bizakodásra ad okot, hogy a teljes asszimiláció elkerülhető. Bizonyos kultúraváltás be fog következni, részben már be is következett, azonban a kultúravésztes talán elkerülhető.

Kerezsi Ágnes

Nyirkos István¹

(1933–2013)

„Látjátuk feleim szümtükkel, mik vogymuk, isa pur es homu vogymuk” – hallottam tőled, kedves Pista bácsi negyvenegynéhány évvel ezelőtt egy nyelvtörténeti órán legrégebbi magyar nyelvű szövegünk első sorait. S most én mondom e szavakat – a régi szónokhoz hasonlóan – a Te poraid fölött.

„Isa es nüm így ember mulhotja ez vermüt”, azaz: Egyetlen ember sem kerülheti el a sírgödröt – folytatta gondolatát jó nyolcszáz évvel ezelőtt a szónok, s valóban, újra és újra át kell élnünk azt, hogy a halál azokat is elragadja tőlünk, akiket nagyon szeretünk, akiket nagyon sokan szeretnek. Nyirkos István ezek közé az emberek közé tartozott.

Több mint hat évtizede annak, hogy Debrecenbe került, a Kossuth Lajos Tudományegyetemre, amely egész tanári, tudósi pályájának otthont adott. De ő mindig meleg szívvel emlékezett arra az első 18 esztendőre is, amit szülővárosában, Sátoraljaújhelyben töltött. A népes család, a Hegyközben tett kirándulások, a reggeltől estig tartó nagy focijátékok soha nem halványuló élményeket adtak számára. Újhely – ahogyan ő emlegette – később sem kérhetett tőle olyat, amit ne teljesített volna: előadást tartott, zsűriben szerepelt, ismeretterjesztő cikket írt, anyanyelvi múzeumot szervezett; segített ott és azzal, amikor és amivel segíthetett.

Aligha véletlen, hogy Nyirkos István tudományos pályájának az indulása is ehhez a vidékhez kötődik: doktori értekezését és számos ifjúkori tanulmányát az abaúji nyelvjárásról írta. A pályakezdés tudományos tematikáját emellett erősen meghatározták a debreceni tanszéki hagyományok is: a Csúry Bálinttól megalapozott néprajzkutató iskola és a Bárczi Gézától még debreceni professzorsága alatt elindított tájszótár munkálatai, amelynek Nyirkos István fiatalon a részese lehetett. A nyelvjárásokkal való foglalkozás a nyelvtudománynak a leginkább emberközeli ágai közül való, hiszen e munka sikere azon áll vagy bukik, hogy a nyelvtudós hitelesen tudja-e megszólaltatni forrásait, magukat az embereket. És Nyirkos Istvánnak megvolt ehhez a kellő érzékenysége, aminek a fő forrása a másokkal szembeni nyitottsága, az emberek iránt megnyilvánuló őszinte érdeklődése volt. Nemcsak ahhoz volt szinte csodálatra méltó adottsága, hogy kiválóan alkalmazkodjék beszédpartnereihez – legyenek azok egyszerű kétékezi munkások, orvosprofesszorok vagy államférfiak –, hanem mély empátiával átélve gondjaikat, örömeiket, azonosulni is tudott mások sorsával.

Ez a mély humánus vezetése tanári munkájában is. Nyirkos István oktatási palettája hallatlanul sokszínű volt, s erre nem pusztán a viszonylag kis létszámú tanszék működése kényszerítette rá, hanem saját széles körű nyelvészeti érdeklődése is motiválta: ebben is megnyilvánult személyiségének az a vonása, hogy mindig az élet teljessége vonzotta. Ha tanított, nemcsak tanár volt, ha tanulmányt írt, nemcsak tudós kutató volt, hanem egyúttal mindig teljes ember is. Hallgatóira

¹ Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy Nyirkos István 1993 és 1998 között a Reguly Társaság elnöke volt. A szerk.

sem mint diákokra tekintett csupán, hanem egyenrangú partnerként kezelte őket, ezzel is hangsúlyozva, hogy az emberi kapcsolatoknak másféle formája nem is létezik a számára. Szinte a zsigereiben hordta mélyen demokratikus szemléletét, a sikeres tanári munkának is az egyik legfontosabb alapját: az emberi egyenlőség mindenek felett való fontosságának tudatát. Humánusát, határtalan jóindulatát, segítőkészségét hallgatói sokra tartották, és viszonzták: ki azzal, hogy az általa hirdetett tárgyakat választotta, ki azzal, hogy szakdolgozatát az ő vezetésével készítette, vagy éppen úgy, hogy a bölcsészkar legnépszerűbb tanárává választották.

Kutatási témáit is a gazdagság, sokszínűség jellemezte. Figyelmét, érdeklődését főképpen azok a témák kötötték le, amelyek a nyelvi rendszer határterületeit érintették, a nyelv változásának kevésbé gyakori eseteihez kapcsolódtak, s mint ilyenek másokat kevésbé foglalkoztattak. Legtöbb írása a magyar nyelvtörténet kérdéseit, különösképpen a hangok történetét tárgyalta. Önálló könyvekben dolgozta fel a magyar szavak hangsorába másodlagosan bekerülő magán-, illetve mássalhangzók történetét. Ezekben a részletekben is a nyelv egészét látta: munkáiban az empirikus vizsgálatok elméleti következtetésekkel fonódtak össze. Jó néhány írásában foglalkozott emellett a magyar grammatika- és szótörténet, a szociolingvisztika, a névkutatás kérdéseivel, sőt nem egy szellemi kirándulást tett a leíró nyelvtan, a stilsztika, az általános nyelvészet területére is.

Tagja volt számos hazai és külföldi tudományos társaságnak és testületnek: többek között a Finnugor Társaságnak, a Finn Irodalmi Társaságnak és a Kalevala Társaságnak, dolgozott a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nyelvtudományi Társaság különféle bizottságaiban. Tagja volt a Magyar Nyelvjárások Szerkesztőbizottságának, és széleskörű nemzetközi, főleg finn- és észtországi kapcsolatait felhasználva segítette egy jó évtizeddel ezelőtt az Onomastica Uralica című periodika elindulását, s a folyóirat szerkesztőbizottságának elnöki tisztét is betöltötte.

Tudományos témái között jelentős helyet foglalnak el a fennisztikai tárgyú dolgozatai is. Itt a nyelvészeti kérdések mellett többek között népköltészeti, zenetudományi problémaköröket is érintett: különösen sokat tett a finnek nemzeti eposzáinak, a Kalevalának a magyarországi népszerűsítéséért. Fennisztikai munkásságát az 1960-as években a Helsinki Egyetem magyar nyelvi lektoraként alapozta meg. Több tankönyvet adott a finnországi magyar szakos hallgatók kezébe, és kiemelendő különösen gazdag magyar–finn szótárírói tevékenysége is, amelyben kiváló finn nyelvismeretét és lexikológiai-lexikográfiai tudását kamatoztatta. Alkotói termékenységét általában is jelzi, hogy összesen 20 önálló munkát és csaknem 200 tanulmányt tett közzé.

A magyar–finn kapcsolatokat Nyirkos István nemcsak tanárként és tudósként szolgálta és ápolta lankadatlan lelkesedéssel, hanem a közélet számos más színterén is: testvérvárosi kapcsolatokat segített életre, delegációkat vezetett, tolmácsolott, fordított, és még sorolhatnánk hosszan, mi mindent tett ezen a téren. Ilyen irányú tevékenységét a helsinki Magyar Kulturális és Tudományos Központ igazgatójaként végzett munkája koronázta meg 1987 és 1993 között. A hivatalos

titulus szerint nagykövetségi I. osztályú tanácsosi rangban teljesített szolgálatot, a valóságban azonban a magyar kultúra „rendkívüli” nagykövete volt Finnországban. Tevékenysége, kapcsolatai révén számos hazai intézmény, település gazdagodott kulturális és szellemi téren egyaránt. E kultúrdiplomáciai küldetésben kiteljesedhetett Nyirkos István sokszínű műveltsége, a más tudományok és művészetek, a sport és a közélet számos területe iránt mutatott fogékonysága és nyitottsága. E munka során nemcsak egymással ismertette meg a két kultúra kiváló képviselőit, hanem életre szóló barátságokat kötött zenészekkel, képzőművészekkel, színházi és filmes szakemberekkel, a gazdaság és a közélet szereplőivel.

Nyirkos tanár úr nemcsak a finn–magyar kapcsolatoknak volt hatékony katalizátora, hanem Debrecen egyetemi életének is. Legendásan jó baráti és kollegiális kapcsolatai révén s nem utolsósorban a DEAC elnökeként már abban az időben is az Universitas szellemét képviselte, amikor Debrecen egyetemét még valódi és szimbolikus fal is elválasztotta egymástól. Figyelme már akkor is elkísérte pályáján egykori hallgatóit, amikor pályakövető rendszerről még nem is hallottunk. Ezt a tevékenységet intézményesítette valamelyest a KLTE Baráti Körének egykori elnökeként. Hallgatóira, kollégáira mindig bőséggel volt ideje: nemcsak a szakmai problémáikat hallgatta meg, és igazította el őket bölcs iránymutatással, hanem minden más gondjukra is érzékenyen reagált. A fiatalabb kollégákat, a doktori hallgatókat utánozhatatlan tapintattal segítette munkájukban, hol egy, az otthoni könyvszekrény kimeríthetetlen polcairól ajándékba hozott, egyébként már megszerzhetetlen kiadvánnyal, hol mély empátiát tükröző érdeklődésével, vagy éppen soha nem tolaodó, ám mindig jól eső, megnyugtató tanácsaival.

Sokan, nagyon sokan vagyunk, akiknek Nyirkos tanár úr a pályáját egyengette, jó szóval, önzetlen támogatással. Viszonzást ezért soha nem várt, és nem is nagyon engedett nekünk. Hálaképpen most már csak annyit tehetünk, hogy lehajtott fejjel kísérjük el utolsó útjára, s búcsúzunk el tőle:

Kedves Nyirkos tanár úr, drága Pista bácsi, nyugodj békében!

Vigyázzó, biztató tekintetedet örökké magunkon érezzük, és emlékedet jó szívvel megőrizzük.

Hoffmann István²



² Elhangzott Nyirkos István temetésén, 2013. május 17-én.

Vászolyi Erik

(1933. március 24.–2013. április 7.)

Gazdag örökséget hagyott ránk. Bár kalandokban bővelkedett élete, amelyet a külső körülmények kényszere ellenére sikerült végül magának irányítania, gyűjtőútjairól írott beszámolóit és gyűjteményeihez csatolt kommentárjai – a nyelvész szakmában ritka élvezetes olvasmányok – bizonyítják és sokáig fogják hirdetni, hogy a nyelvészetnek, általában a filológiának sem kell szükségképpen unalmasnak lennie. Egy szörnyű század és egy szörnyű régió, Közép-Európa, s benne a szerencsétlen Magyarország gyermeke volt. Családi gyökerei a XIX. századvégi Újpestre nyúlnak vissza, ősei e gyarapodó település, 1907-től város, szorgos és megbecsült polgárai voltak, nagyapja az Árpád-kórház alapítói közé tartozott. Csak jelzésképpen említettem itt, hogy újpesti volt a XX. századi magyar és egyetemes nyelvészet magányos óriása, Laziczius Gyula (1896–1957) is. Rossz ómen volt Vászolyi Erik életére nézve, hogy az ország eljövendő sorsát illetően is baljós évben született. És mégis... Tehetsége és humorérzéke és – nem elhanyagolható tényezőként – szerencséje átszűrte az akadályokon, amelyeket a hozzá szellemi téren hasonlók elé állított a nekik jutó kicsinyes, ostoba rendszer. Reá valóban illik a mondás: „Bátraké a szerencse.” Miben állott Vászolyi Erik bátorsága? Mindenek előtt abban, hogy a „szellemi borzasztóság” hivatkozási etalonjaként emlegetett ötvenes évek legelején is képes volt megőrizni józan ítélőképességét, s a nyelvet az embertársak közti kommunikáció eszközeként fölfogni akkor, midőn az állam mindent megtett azért, hogy a nyelvet mint hatalmi tényezőt az indoktrináció, az ideológiai propaganda szolgáló eszközévé züllessze. Az egyetemista Vászolyi Eriket bosszantotta, hogy a „komit nem élő modern nyelvként tanították, hanem csak mint az összehasonlító nyelvészethez adatokat szolgáltatató példatárat. Egyetlen szót sem szóltak az élő és kifejező komi nyelvről, amely nyersanyagul szolgált száz és száz könyvnek és újságnak (amikről a mi egyetemünknek tudomása sem volt)”. E „tanrendi hiányosság” egyik oka a keleti despotizmus természetében, közelebbről annak nyelv- és kommunikációellenességében keresendő: Mi lenne, ha a népek ismernék egymás élő nyelveit és szabadon kommunikálhatnának egymással? A másik ok a nyelvész szakma önvédelmi reflexe, a betűkből, respektíve a hangokból kiépített „sündisznóállások” hálózata, ami támadhatatlan, amibe nem lehet belekötni, mert nincs ideológiai üzenete. Ne feledjük, hogy a nyelvész szakma éppen abban az időben, Vászolyi Erik egyetemi éveinek kezdete előtt egy évvel, 1950-ben menekült meg a megsemmisüléstől, amikor a bevett és elfogadott nyelvészeti diszciplínákat veszélyeztető, addig uralkodó „hivatalos nyelvészeti” irányzatot, a „vulgármarxizmusnak” és egy fantaszta dilettantizmusának veszélyes elegyét, a marizmust a sztálini önkény – és dilettantizmus – úgyszólván egy „tollvonással” eltörölte. Csak őrált rendszerekben, amilyen a keleti despotizmus is volt, vannak, ill. lehetnek ilyen – szerencsés – véletlenek. A nyelvészet történetének ez a veszélyes, bár szerencsésen végződő epizódja óvatosságra intette a nyelvészeket, akiknek típusos alakjaira amúgy sem az élet – és éltető nedvei, az élő

nyelvek – szenvedélyes habzsolóiként emlékezünk. Ilyen előzmények után és körülmények között az általuk művelt nyelvészet olyan irányba fordult, hogy – noha alkalmas lett arra, hogy megvédje őket az ideológiai vádaktól, de – vértelen, sápadt, steril voltából következően nem lehetett vonzó az élet gazdag színeire és ízeire vágyó ifjúság számára. Ebből a helyzetből próbált kitörni Vászolyi Erik, amikor egy a korban szokatlan és merész húzással „magánlevelet” írt a szikativkári pedagógiai főiskolának és komi nyelvű irodalmat kért tőlük. Meglepetésére válaszoltak neki és kapott tőlük élő nyelvi irodalmat és sajtótermékeket is. Így kezdődött hát Vászolyi Erik nyelvészeti pályája.

Előtte azonban még középiskolai tanári oklevelét megszerezvén „polgári pályára” lépett, gimnáziumi magyartanár lett, noha éppen nem valami pedáns fazon, amelyet az akkor is konvencionális közlés elvárt volna. Vértől, gargantuai alakja pezsdítően vagy éppen megbotránkoztatóan hatott mindenütt, ahol megjelent, attól függően milyen volt az a közönség, mely előtt társadalmi szerepében föllépett. A Váci úti Bolyai Gimnázium egykori diákjai félévszázad távolából is élénken emlékeznek Vászolyi Erikre, köztük Spiró György, hogy milyen bámulatra méltó mestere volt a „kültelki szójárásnak” ez a fiatal, diákjainál csak tízegyhány évvel idősebb tanár. Ezért talán nem túl merész állítás tőlem, hogy Vászolyi volt vagy lehetett az egyik forrása a városi folklór verbális megnyilvánulásából oly bőven merítő *Csirkefej*nek. Nem szokványos tanári egyénisége hatott a XX. század végének egy másik jelentős írójára is, Hajnóczy Péterre (1942–1981), akinek hányatott életében Vászolyi Erik tanársága rövid, de intenzív epizód volt. Mindebből kitetszik Vászolyi Erik pedagógiai vénája, hogy született tanár volt.

A történelmi katasztrófák, amelyből kettőt, a II. világháborút és az 56-os forradalom és fölkelés vérbefojtását, huszonegynéhány éves korára átélte már Vászolyi, mint minden kataklizma egyúttal lehetőséget jelentettek új kezdeményezésekre is. A forradalom leverése után a Szovjetunió Magyarország iránti politikájában bizonyos változás következett be: az addigi hermetikus elzárkózás helyett engedélyezték, hogy életre keljenek a magyarokat a Szovjetunióban élő rokon népekhez fűző kapcsolatok mint az országot a Szovjetunióhoz láncoló másodrangú kötelékek. E változás engedménynek számított, melynek jegyében lehetővé vált nyelvészek, muzikológusok, néprajzosok, régészek kis csoportjainak kiutazása a nagyobb városok, Leningrád és Moszkva egyetemére és akadémiai kutatóintézetébe, később terepre is. A vállalkozó kedvű, szemfüles és a maga kezdeményezésének köszönhetően már jól fölkészült Vászolyi Erik így juthatott el 1959–60-ban, majd néhány évvel később, újra 1966-ban a komik közé. Így tehát Bereczki Gáborral, Hajdú Péterrel és Kálmán Bélával együtt a szakma képviselői közül az első között utazhatott el a Szovjetunióba, sőt Bereczki Gáborral együtt terepre is. Tetemes nyelvészeti és folklór anyagot sikerült gyűjtenie a komik között, amelynek tudományrendszertani és tudománytörténeti szempontból legfontosabbnak bizonyuló darabjait, a kolvai komik nyenyec eredetű népköltészeti alkotásait 1968-ban, emigrációjának, korabeli megbélyegző szóhasználatával „disszidálásának” évében sikerült még idehaza publikálnia (Vászolyi 1967, 1968). Addigi életének

harmadik történelmi katasztrófájával, Csehszlovákia 1968-as szovjetek vezetete megszállásával, melyben szegényletes módon magyar csapatok is részt vettek, Vászolyi Eriknél is betelt a pohár. A prágai események arra a következtetésre juttatták Vászolyit, hogy a keleti despotizmus alatt szenvedő országok bármiféle megújulása, akárcsak korlátozott szabadságuk visszanyerése, ekképpen sorsuk jobbra fordulása illúzió, és eljött az ideje annak, hogy tevékenységét a világ szabadabb térfelére tegye át. Ez is merész döntés volt, hiszen tudhatta, hogy ezzel a lépésével kutatói tevékenységének éltető forrásaitól vágja el magát – emberi számítás szerint – örökre.

Két éves angliai ösztöndíjas tartózkodás után, miután kiderült számára, hogy finnugor stúdiumok folytatása Angliában reménytelen, nem beszélve e stúdiumok akadémiai szintű elfogadtatásáról és megalapozásáról, az ausztráliai Perth egyetemén kötött ki, ahol a bennszülött nyelvek szakértőjévé képezte át magát, s ahonnan 1994-ben professzorként vonult nyugdíjba. Itt hasznosíthatta a komik földjén szerzett terepnyelvészeti tapasztalatait, és ugyanakkor itt hozta meg számára gyümölcsseit a pesti egyetemen szerzett komparatív finnugrisztika módszertana: az írásbeliség nélküli bennszülött nyelvek genetikai viszonyainak földértésében és osztályozásában nagy segítséget jelentett számára a nagyjából 100-150 évvel korábban hasonló utat megjárt finnugrisztika tapasztalata. Hogy a komparatív finnugrisztika tanulása évtizedes késéssel és „élőhelyétől”, Észak-Euráziától oly távol, Ausztráliában érett meg Vászolyi Erikben, annak fő oka a magyar kultúrában József Attilának köszönhetően „horgeri” alakként rögzült típus dominanciája volt az 50-es évek pesti bölcsészkarának finnugor nyelvészeti tanszékén. Vászolyi Eriket taszította ez az élettől idegen, „könyvmoly” típus, a rá jellemző „güzü mentalitás”, ezért is választotta mesterül az egyetem falain kívülről Fokos-Fuchs Dávidot, ezért vette föl félig illegálisan a „direkt” kapcsolatot a sziktivkari pedagógiai főiskolával, s szerzett be onnan élőnyelvi irodalmat, aminek tanulmányozásával megvetette későbbi terepnyelvészetének alapjait. Új hazájában Vászolyi Erik megismerhette Ausztrália nyelvi és társadalmi valóságának a gyarmatosok angolnyelvű népessége elfedte, úgyszólván „eltemetett” rétegét, az *Aborigine*-k világát, szociális érzékenysége aktivitását gyakorlati célok felé irányította, hogy a nyelvük miatt hátrányos helyzetű bennszülöttek életét valamelyest jobbá tudja tenni. A környezet adta lehetőségeket kihasználva munkatársaival együtt krokodilfarmot létesített, ahol az addig nomadizáló bennszülöttekből verbuvált személyzet adta a farm dolgozóinak teljes vertikumát az állatápolóktól kezdve a takarmányozókon, a bőrfeldolgozókon, az adminisztratív személyzeten, kereskedőkön és szállítókon át egészen az igazgatóig. Törekvésük sikerült, a Vászolyiék alapította farm mintául szolgált az azóta több tucatnyira szaporodott újabb telepeknek. Ez a terepnyelvészeti kutatásból kiinduló életmód- és kultúraváltás kicsiben hasonló a honfoglaló magyarság, vagy a Vászolyi fölfedezte kolvai komik életmód- és kultúraváltásához. Vászolyi ausztráliai működésének foglalata, *Ausztrália bennszülött nyelvei* (L'Harmattan, Budapest 2003) ékes és világos – akadémiai világunkban ritkaságszámba menő – magyar nyelven tájékoztat bennünket e távoli

földrészt rejtett, de tényleges és az emberiség távoli múltjának lehetséges nyelvi világáról.

Az ún. rendszerváltás után Vászolyinak sikerült tetemes komi gyűjtését összerakoztatva idehaza kiadatnia Szombathelyen (Vászolyi-Vasse 1999, 2001, 2003) és komi dalszövegeket dallamaikkal együtt Solymáron (Vászolyi-Vasse – Lázár 2010) angol nyelvű bevezetőkkal és fordításokkal, sőt 2010-ben orosz nyelvű kíséző szöveggel Komiföldön is. Élvezetes és tanulságos bevezető szövegei arról tanúskodnak, hogy Vászolyi Erik élete végéig megmaradt nem szokványos tudósnak, aki tudományát nem belterjesen űzi, hanem az élet tág összefüggéseiben, s akinek véleménye és nézetei éppen ezért túlmutatnak a szűk szakmán. Tudósi és emberi mivoltának jellemzésére álljanak itt komi gyűjtésének első kötetéhez 1996-ban írott bevezetője záró mondatai: „Az olvasó az én nevemet találja a könyv címlapján, amit általában a szerzőség jelöl szokás odatenni. Én azonban nem tartok jogot e közlés szerzőségére. Valójában csak íródeák voltam, őrzője a komi kultúra és nyelv valóságos szerzői tulajdonainak, akinek az jutott feladatul, hogy megtartsa és közzé tegye e könyv oldalain ezeknek a fiatal meg öreg férfiaknak és asszonyoknak reá hagyományozott történeteit, dalait, élettapasztalatait és bölcsességét a jelen és a jövő olvasójának épülésére. Kiváltságnak érzem, hogy kiérdemeltem bizalmukat és barátságukat, amelyet annyi éven át oly nagyra becsültem és életem végéig becsben fogok tartani.

Ich bin jung gewesen und alt geworden – idézi itt mestere, Fokos-Fuchs Dávid emlékére németül a 37. zsoltár 13. versét. – Életre szóló küldetésem az volt, hogy megtartsam és továbbadjam kortársaimnak és az utókornak a komi nyelvnek és kultúrának ezeket az emlékeit. E könyv megjelenésével küldetésemet teljesítettem”.

Komi gyűjtése és tanulmányai mellett Ausztrália bennszülött nyelveiről írott könyve teszi tudósi pályájának képét teljessé: bármennyire is távoli nyelvekről és kultúrákról legyen szó Vászolyi Erik integratív személyiségének köszönhetően megláthatjuk e sokféle nyelv és kultúra fátyolán keresztül az emberiség közös vonásait.

Humorban gazdag stílusát, nyelvi gazdagságát, aminek „kültelki változataival” már fiatal tanár korában elkápráztatta diákjait, később, de még jócskán az ántivilágban, valamelyest szalonképesebb formában, a világ nagy (és kis) nyelveiből vett fordulatokkal gazdagítva stílusát az egész itthoni szakma élvezhette, amikor törvényen kívüli disszidensként még nem léphetett hazai földre: levelei sokszorosított formában forogtak szakmai körökben (sőt minden bizonnyal nem-szakmai körökben is) „föllazítván” a keleti despotizmus hozzánk is áterjedt permafrosztját. Én is ezekből a levelekből ismertem meg a nevét – és szellemét, jóval azelőtt, hogy személyesen is megismerkedhettünk volna valamikor 2003 körül.

Vászolyi pályafutása példája annak is, hogy a sors szeszélyéből jóra fordulhat az is, ami első pillanatra tragédiának, sorscsapásnak, szerencsétlenségnek látszik – ha határozottan szembenézünk sorsunkkal. Vászolyi Erik 1968-ban leszámolt finnugrista jövőjével, de később, ausztrál bennszülöttekkel foglalkozva visszanyerte finnugrista múltját, s tudott új távlatot adni a beszűkülés veszélyének kitett nevelő

szakmájának, így gazdagítván a finnugor és az egyetemes nyelvészeti kutatást, tágabb kontextusban a kulturális antropológiát is.

Életének utolsó két évében rákkal küszködött. De beteg is vállalta a fárasztó utazást, hogy a déli féltekéről visszajöjjen hazájától elbúcsúzni. Múlt év szeptemberében egykori gimnáziumi osztályának diákjai nagy szeretettel fogadták. Vászolyi Erik távoztával megint szegényebbek lettünk egy olyan kollégával, többünknek baráttal, aki finnugor nyelvészeti szakmánknak nemzetközi szinten és a kultúra szélesebb terein is tekintélyt és elismerést szerzett, mint Lotz János (1913–1973), Robert Austerlitz (1923–1994), Hajdú Péter (1923–2002), Décsy Gyula (1925–2008) és legutóbb Bereczki Gábor (1928–2012).

Simoncsics Péter

Irodalom

Lázár Katalin ld. Vászolyi-Vasse 2010 alatt

Pusztay János (kiadó) ld. Vászolyi-Vasse 1999, 2001, 2003 alatt

Simoncsics Péter 2003, Erik Vászolyi's 70 years or What can a Fenno-Ugrist do for the Australian Aborigines? *Linguistica Uralica* 39: 4: 280–281, Tallinn

Simoncsics Péter 2012, Vászolyi Erik 77 éve, avagy Mit tehet egy finnugrista az ausztrál bennszülöttekért? Forrás 5: 84–91. Kecskemét

Terts István (szerk.) 2003b ld. Vászolyi 2003b alatt

Vászolyi Erik 1967, Északi zürjén epikus énekek I. *Ethnographia* 78:438–451, Budapest

Vászolyi Erik 1968, Északi zürjén epikus énekek II. *Ethnographia* 79: 76–91, 408–420, Budapest

Vászolyi-Vasse, E. 1999, Syrjaenica. Vol. I: Narratives, Folklore and Folk Poetry from Eight Dialects of the Komi Language. Upper Izhma – Lower Ob – Kanin Peninsula – Upper Jusva – Middle Inva – Udora. *Specimina Sibirica. Tomus XV. Savariae*

Vászolyi-Vasse, E. 2001, Syrjaenica. Vol. II: Narratives, Folklore and Folk Poetry from Eight Dialects of the Komi Language. Kolva and Usa. *Specimina Sibirica. Tomus XVII. Savariae*

Vászolyi-Vasse, E. 2003, Syrjaenica. Vol. III: Narratives, Folklore and Folk Poetry from Eight Dialects of the Komi Language. Upper Vychegda. *Specimina Sibirica. Tomus XIX. Savariae*

Vászolyi Erik 2003b, *Ausztrália bennszülött nyelvei*. L'Harmattan, Budapest

Vászolyi-Vasse, Erik – Lázár, Katalin 2010, *Songs from Komiland*. Reguly Társaság, Solymár



Kesztyüs Tibor nyolcvanéves

Bibliográfus, könyvtáros, tudománytörténész, fontos könyvészeti összeállítások szerzője és szerkesztője, a finnugrisztika és a hungarológia nemzetközi rendezvényeinek résztvevője, a göttingai Finnugor Szeminárium állandó előadója (vö. Finnugor életrajzi lexikon. Budapest 1990. 153–154). Elsősorban nyelvésznek tekinti önmagát.

Somogy megyében, iparoscsaládban született, 1933. március 22-én. Szülőfaluja, Osztópán délszláv eredetű a piliscsabai finnugor kongresszuson elhangzott előadásában mutatta ki (*Szláv–magyar kapcsolatok a Dunántúlon a 11. században és az Osztópán helynév*. Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum Piliscsaba 2010. Piliscsaba 2011. Pars IV. 226–229; a cikk eredeti formájában: Sovetskoe Finnougrovedenie 12[1986]: 138–143). Egyéves korában családjá Kispestre költözött. Apja városi alkalmazottként dolgozott. Iskoláit Kispesten és Pestszentlőrincen (e települések 1950-től kezdve részben Budapest XVIII., ill. XIX. kerületét képezik). A középiskolás Tibor a kispesti labdarúgócsapatban Puskás Öcsi mellett futballozott. (Ezekről az évekről *A külváros, Kispest peremén* című könyvében ír [Budapest 2004], amely önéletrajzának első kötete.) 1952 őszén a fővárosban kezdte el tanulmányait az Idegen nyelvek Főiskoláján (orosz nyelv volt a szakterülete), és 1955 nyarán vette át diplomáját. A csepeli Vas- és Fémművek fordítóirodáján helyezkedett el, és itt dolgozott 1956. október 23-áig. Közben 1955-ben megnősült, 1956 nyarán megszületett kislánya. 1956. november 20-án családjával együtt elhagyta az országot.

Életének további alakulásáról kéziratos önéletrajzának második részéből részletesen megismerkedhetünk (*Viel Neues im Westen. Der Weg eines Emigranten. 2. Teil der Autobiographie*. Hardeggen 2007. Kézirat. 56 l.). Nyugat-Németországba került, labdarúgótudásának köszönhetően az egyeteméről és akkori futballjáról ismert Göttingenbe, a régi latin-magyar Göttingába. Egy egyéves FIFA-eltiltás után a német elsőosztályban, a Göttingen 05 színeiben játszott 1957–58-ban. Egy német tanfolyam elvégzése után beiratkozhatott a göttingeni egyetemre, de családi körülményei (már két gyermek volt) a továbbtanulást megakadályozták. 1958 nyarán a szintén első osztályú VfL Wolfsburg szerződést ajánlott neki, melyet nem lehetett elutasítani. A labdarúgás mellett dolgozott is – ami az akkori NSZK-ban természetes volt –, a Volkswagen műveknél volt tisztviselő. 1962-ben a hannoveri Központi Műszaki Könyvtár keleti osztályán kapott állást. Főnökét egy évvel később kinevezték a göttingeni Alsó-szászországi Állami és Egyetemi Könyvtár főigazgatójának. 1965-ben volt főnöke hívására visszatért Göttingenbe, és e könyvtár munkatársa, majd osztályvezetője lett. Feladatköre a finnugor nyelvészet, a finnugor népek irodalma, a társadalomtudományok Magyarországon és Finnországon, továbbá Kelet-Európa (= az akkori kommunista országok) történelme. Könyvtári munkája mellett folytatta közel egy évtizede felhagyott tanulmányait: ennek eredményeképpen 1971-ben finnugor és szláv nyelvészetből és irodalomból, továbbá kelet-európai történelemből doktorált. Wolfgang Schlachter vezetésével

készített doktori értekezésének címe: *Entstehung und Entwicklung des Frequentativsuffixes -gat unter Berücksichtigung der Frequentativsuffixgruppen im Ungarischen* (Göttingen 1971. IV, 133 l.). Az 1968-tól négygyermekes referens szerencsétlen házassága 1974-ben válással végződött. A következő évben másodszor megházasodott, német feleségétől Christinétől egy fiuk született. 1978-tól 1991-ig – könyvtárosi feladata mellett – a göttingeni August Ludwig Egyetem finnugor szemináriumának megbízott előadójaként működött. 1998-ban vonult nyugdíjba.

Mielőtt munkáit megvizsgáljuk, nézzük meg, hogy egyetemi oktatóként milyen kollégiumokat hirdetett meg (vö. Futaky: *Tibor Kesztyűs 70 Jahre*. Finnisch-Ugrische Mitteilungen [= FUM] 26/27[2004]: 255): XIII–XVI. századi magyar szövegek hang- és alaktani vizsgálata (1979); A magyar irodalmi nyelv kialakulása (1979/1980); A magyar szóképzés rendszere (1981/1982); Bevezetés a magyar művelődéstörténetbe (1982/1983); Moldova György és a magyar mindennapok (1983/1984); Magyar hangtörténet (1985/1986); Magyarország ma (1986/1987); Árpád-kori magyar nyelvelmékek elemzése (1988/1989); A magyar szóképzés (1989/1990).

Kesztyűs Tibort tehát könyvtárosi, bibliográfiai munkája mellett elsősorban a magyar nyelv- és irodalomtudomány érdekli (amit külföldön általában finnugrisztikai stúdiumnak tartanak).

Ahogy göttingeni sorstársa, néhai Futaky István ünnepeltünk hetvenedik születésnapján írta (FUM 26/27[2004]: 253), Németországban és egész Európában az uralisztikának könyvtári kutatási központját hozta létre. A göttingeni Egyetemi Könyvtár a müncheni és a berlini állami könyvtárak után Németország harmadik leggazdagabb nagykönyvtára. Kesztyűs elkészítette a könyvtár finnugor állományának háromkötetes (majd négy pótkötettel kiegészített) katalógusát, amely a XVIII. századtól a XX. század végéig tekinti át az állományt (*Katalog der finnisch-ugrischen Bestände der Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek* [= NsSUB] Göttingen. Göttingen 1–3. 1977. – 4–7. 1982, 1986, 1992, 1997). Az állományról beszámolt többek között kedvelt folyóiratában (*Die Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek und ihre finnisch-ugrischen Bestände*. FUM 1[1977]: 95–98). A könyvtár kelet-európai állományát is feldolgozta (*Geschichte der osteuropäischen Bestände der NsSUB Göttingen*. Göttingen 1978).

Kesztyűs közölte Körösi Csoma Sándor Indiából Németországba küldött kéziratát, és bebizonyította, hogy az ajánlás a Grammar of the Tibetan language-ben nem Körösi Csoma kézírása (*Ein Csoma-von-Körös-Autograph in Göttingen*. FUM 8[1984]: 201–209).

Egyetemi doktori disszertációját követően számos magyar leíró és történeti képzéstani munkát írt. Közülük megemlítem a Wolfgang Schlachter 65. és 70. születésnapjára készült gyűjteményes kötetben a mester tiszteletére készített két tanulmányt (*Zur Geschichte der zusammengesetzten Frequentativsuffixe -doz und -dos im Ungarischen*. Göttingen 1973. 45–47; *Zur Entstehung der ungarischen Frequentativsuffixgruppen -kál und -gál*. Wiesbaden 1979. 173–178). Kesztyűst emellett a diakrónia kérdései foglalkoztatják, elsősorban német–magyar és szláv

(orosz) – magyar viszonylatban. Néhány munkáját ide sorakoztatom: *Gesellschaftliche Veränderungen – sprachliche Veränderungen*. FUM 7[1983]: 119–125; *Untersuchungen zu den ungarischen Lehn- und Fremdwörtern in der deutschen Sprache*. FUM 21/22[1997/1998]: 83–106; *Neuere ungarische Lehnübersetzungen aus dem Deutschen*. Specimina Sibirica 18[2001]: 7–32; *Der Einfluß des Russischen auf das Ungarische in den Jahren 1945–1989*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 65[2005]: 163–167. Ezenkívül igen fontosak Kesztyűs tudománytörténeti munkái, akár a nyelvtudomány-, akár az irodalomtudomány-történetet tekintjük is.

August L. von Schlözer történésznek a tevékenységét mutatja be *Schlözer és a finnugor nyelvtudomány* című cikkében (in: Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. Budapest 1991. 357–362). A Göttingische Gelehrte Anzeigen című, ma is működő tudományos-kritikai folyóirat jelentőségéről tart előadást a dunai népek kultúr- és szellemtörténetének témakörében (*Die Bedeutung der „Göttingischen Gelehrten Anzeigen“ für die Kultur- und Geistesgeschichte der Donauvölker. 1739–1812*. In: Die ungarische Sprache und Kultur im Donauraum. I. Budapest 1989. 83–88).

2003-ban Budapesten jelent meg a göttingai Finnugor Szeminárium alapítójáról Futaky Istvánnal együtt írt és szerkesztett kötete: *A hazatérő Farkas Gyula. Írások, dokumentumok a kitagadott irodalomtudós életéről és műveiről*. A kötetben neves nyelvészek és írók Farkassal kapcsolatos visszaemlékezései szerepelnek, majd pedig Farkas Gyula 84 levele, például a XX. századi magyar irodalom kiválóságairól írottak. A kötet végén a szerkesztők tanulmányokat közölnek Farkasról, többek között Kesztyűs *Adalékok Farkas Gyula személyéhez és munkásságához* című esszéjét (197–201; a cikk első megjelenése in: Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. Budapest 1991. 337–341). Másfél évig, Farkas haláláig volt Kesztyűs a tanítványa. Így emlékezett negyven évvel későbbben egykori professzorára: „magyar úr volt a szó legnemesebb értelmében. Intézetében kifejezetten jó légkör uralkodott, munkatársai és diákjai lelkesedtek érte, a göttingeni egyetemen a magyar névnek becsületet és tiszteletet szerzett, amire nagy súlyt fektetett és amire büszke volt” (201). Kesztyűs két további cikkére is itt utalok: *Vergleichende Anmerkungen zu „Az asszimiláció kora a magyar irodalomban” und „Der Freiheitskampf des ungarischen Geistes” von Julius von Farkas* (Berliner Beiträge zur Hungarologie 8[1995]: 36–57); *Antisemitisch oder sogar faschistisch? /.../* (in: Ünnepi könyv Mikola Tibor tiszteletére. Szeged 1996. 175–179).

Kesztyűs tizenöt éve nyugdíjas. 1999-ben Göttingenből egy közeli kisvárosba, Hardeggenbe költözött feleségével együtt. Aktív életet él, a városszéli házból naponta nagy kirándulásokat tesz. Emellett érdeklődési körének megfelelően országszerte (Berlin, Göttingen, Hardeggen, Magdeburg, Rostock, Wolfsburg) előadásokat tart a legkülönbözőbb témákról. Az *Ottók és az Árpádok – a német császárság és a magyar királyság történetéhez* című előadásában egyebek mellett I. Ottó kapcsán szót ejtett a császár 955. évi augsburgi győzelméről a kalandozó magyarok ellen. Az egykori pártfőtítkárról *Kádár János, egy kommunista karrier*

címmel adott elő. Az ötvenedik évfordulón Hardeggenben és Göttingenben emlékezett az egységes magyar népre (*Az 1956-os magyar forradalom*). Három városban is beszélt egykori híres csapattársáról, a Németországban ma is sokak által tisztelt Puskásról (*Puskás Ferenc – nemzeti hős vagy „csak” futballszár?*).

Jó harminc esztendeje ismerem Kesztyüs Tibort. Remélhetőleg még jó néhányszor meg tudjuk vitatni szakmánk és életünk vitás kérdéseit. A házaspár már vagy másfél évtizede nyaranta két-három hétre a Somogy megyei Siófokra jön, így például a Panoráma szállóban vagy környékén sor kerülhet beszélgetéseinkre.

Tibor, Isten éltesse!

Zaicz Gábor

✱

ISMERTETÉSEK

Finn kutatók gyűjtőútjai

Paula Kokkonen, Anna Kurvinen (szerk.) *Kenttäretkistä tutkimustiedoksi [Terepmunkából – kutatási eredmény]* Helsinki, 2010. Uralica Helsingiensia 4.

A sorozatról: Az Uralica Helsingiensia a Helsinki Egyetem finn, finnugor és skandináv tanszékeinek, valamint a Finnugor Társaságnak közös kiadványa. Főszerkesztők: Ulla-Maija Forsberg és Riho Grünthal, mindketten az egyetem professzorai. A 11 tagú nemzetközi szerkesztőbizottságban örömmel fedeztem fel Csepregi Márta és Kovács Magdolna nevét.

Az ismertetendő 240 lapos kötet tanulmányai egy 2008-ban, a Finnugor Társaság alapításának 125. évfordulója alkalmából a Kultúrák Múzeumában³ rendezett előadássorozaton alapulnak. Egyesek számára talán megkésettnek tűnő ismertetésemmel szeretném bemutatni a kötetben szereplő tudósok felmérhetetlen értékű gyűjtőmunkáját. Egyúttal arra is szeretném felhívni a figyelmet, hogy finn kollégáink milyen becsben tartják elődeik munkáját, míg mi szinte egyáltalán nem foglalkozunk saját gyűjtőink (Munkácsi Bernát, Pápay József, Fokos Dávid stb.) nem kevésbé értékes tevékenységének megismertetésével.

A helsinki Finnugor Társaságot 1883. november 15-én alapították. Az alapítás kultúrpolitikai jelentőségét jól mutatja az a tény, hogy a 113 alapító tag között volt Feodor Heiden Finnország főkormányzója is.⁴ A szakmabeliek jól tudják, hogy a Finnugor Társaság mind a mai napig a finnugrisztika egyik legfontosabb műhelye, amely fennállásának immár közel 130 éve alatt tudományos ösztöndíjak és publikációk százaival járult hozzá tudományágunk fejlődéséhez.

Mint Riho Grünthal bevezető tanulmányából megtudjuk a Társaság már 1884 nyarán elküldte Volmari Porkkát (1854–1889) a mari (cseremis) nyelv tanulmányozására. A következő harminc évben a Társaság összesen 41 kutatót küldött a rokon népek közé (elsősorban Oroszországba), hogy a helyszínen tanulmányozzák a rokon nyelveket, illetve nyelvi és néprajzi anyagot gyűjtsenek. Ezek a gyűjtőutak persze nem előzmények nélkül indultak. Az elődök közül Grünthal megemlíti Sajnovics János és Gyarmathi Sámuel nevét, akiket méltán tarthatunk a finnugor nyelvtudomány megalapítóinak, a finnek közül pedig M. A. Castrént, Elias Lönnrotot és August Ahlqvistot, akik a korábbi időkben végeztek, egyebek mellett gyűjtőmunkát is.

A gyűjtőmunkára a Társaság fiatal, jól képzett, orosz nyelvismerettel is rendelkező szakembereket választott ki, akik olykor éveket töltöttek egy-egy finnugor

³ Megfelel a mi Néprajzi Múzeumunknak.

⁴ Finnország 1809 és 1917 között Finn Nagyhercegségként Oroszországhoz tartozott. A főkormányzó az orosz cár képviselője volt.

nép körében. Az eredményes gyűjtőmunkának az I. Világháború kitörése, illetve az oroszországi forradalom vetett véget. A kutatóútra indulók alaposan és lelkiismeretesen felkészültek, rendszeresen beszámoltak útkürről és hazatérve hozzáláttak a gyűjtött anyag feldolgozásához és publikálásához. Ez sajnos sok esetben nagyon hosszúra nyúlt, néha még 100 év sem volt elég ahhoz, hogy egy-egy kutató minden gyűjtése világot lásson. Erre a kérdésre még visszatérek.

A kötet legterjedelmesebb (50 lapos) tanulmányában Merja Salo a legsokoldalúbb finn gyűjtő és nyelvész, Heikki Paasonen (1865–1919) munkásságát ismerteti. Paasonen 1888-ban fejezte be egyetemi tanulmányait és 1889 februárjában indult első gyűjtőújtára a mordvinokhoz, ahonnan 1890 február elején tért vissza. A második, viszonylag rövid gyűjtőútra 1890. június–júliusában került sor. Ekkor a korábban gyűjtött mordvin anyagot ellenőrizte.

Az 1893. év nyarát Paasonen Magyarországon töltötte, nyelvtanulási céllal. Magyar barátai közvetítésével ismerkedett meg Palásthi-Paskay Máriával, akivel a következő évben házasságot kötött. Négy gyermekük volt, közülük a legismertebb Paasonen Aladár, a finn hadsereg ezredese volt.⁵ Aladár leánya Aino Paasonen 1989-ben megírta családjá történetét, *Äänettömyyden toinen puoli. Unkarilaisuomalainen suutarina* (= A némaság másik oldala. Magyar–finn családtörténet).

Paasonent harmadik, leghosszabb 1898 júliusában kezdődött gyűjtőújtára a családjá is elkísérte. A család az 1902 augusztusáig tartó úton két alkalommal is több hónapot töltött a tudóssal Oroszországban. Ekkor tehát Paasonen, kisebb megszakításokkal négy évet töltött terepen. Ezt a hosszú időt alaposan kihasználta. Nemcsak a mordvinok lakta területet járta be, hanem keleti mari és hanti anyagot is gyűjtött, miután ez utóbbiaknál nyolc hónapot töltött el. A finnugor nyelveken kívül azokkal a török nyelvekkel is foglalkozott (a csuvassal és a tatárral), amelyek a hosszú ideig tartó szoros kapcsolatok miatt finnugor szempontból a legfontosabbak.

Hazatérte után 1904-ben a Helsinki Egyetem Finnugor Tanszékének professzorává nevezték ki. Ezt az állást 1919-ben bekövetkezett korai haláláig töltötte be. Merja Salo részletesen ismerteti Paasonen úti programját és a gyűjtés körülményeit. A gyűjtés a cári hatóságok tudtával, sok esetben támogatásával történt, így a gyűjtés alanyai általában együttműködők voltak, de azon nem lehet csodálkozni, hogy Paasonenről (és persze a többi gyűjtőről is) mindenféle szóbeszéd járta a helyi lakosság körében: hol kémnek, hol a cár fiának, hol egyenesen az Antikrisztusnak tartották.

Jelentős segítséget kapott Paasonen az ún. parasztszöndíjasoktól. Ezek egyszerű mordvin parasztok, vagy falusi tanítók voltak, akik Paasonen biztatására és a Finnugor Társaság anyagi támogatásával maguk is gyűjtöttek népköltészeti anyagot, amelyet aztán Finnországban publikáltak. Merja Salo tíz ilyen ösztöndíjast említ név szerint.

Paasonen maga korai halála, valamint más okok miatt az általa gyűjtött anyagnak csak töredékét publikálta: két kötetet, 413 oldal terjedelemben. Mordvin

szövegeit nyolc kötetben (4057 oldal) 1938 és 1981 között publikálta Paavo Ravila, Kaino Heikkilä és Martti Kahla. A köteteket a Finnugor Társaság adta ki. Paasonen gyűjtésén alapul az 1990 és 1999 között megjelent *Mordwinisches Wörterbuch* (= Mordvin [nyelvjárási] szótár), amelyet Kaino Heikkilä és Martti Kahla szerkesztett. A négy kötet 2703 oldal terjedelmű.

Paasonen hanti (osztják) szóanyagát már 1926-ban megjelentette tanítványa Kai Donner, de nyelvtani feljegyzései és szövegei sokáig kéziratban maradtak. Csak 1962-ben bírta meg ezek publikálásával a Finnugor Társaság Vértes Editet a hanti nyelv kiváló ismerőjét, aki 1965 és 2001 között összesen hat kötetben adta ki az anyagot.

A mari anyagot Paavo Siro adta ki, először a szövegeket 1939-ben, majd a szótárát 1948-ban.

A felsorolt művek forrásként elsőrendű fontosságúak, hiszen pl. az Uráli etimológiai szótár is Paasonentől idézi a mordvin adatokat. Az uráli összehasonlító nyelvtudomány történetében azonban a legfontosabb Paasonen-mű a *Beiträge zur finnisch-ugrisch-samojedischen Lautgeschichte* (= Adalékok a finnugor–szamojéd hangtörténethez), amely 1912 és 1917 között Magyarországon a *Keleti Szemle* c. folyóiratban jelent meg. Ebben Paasonen rendszerezte a finnugor–szamojéd hangmegfeleléseket, s ezzel egyszer s mindenkorra bebizonyította a finnugor és a szamojéd nyelvek rokonságát.

A másik nagy gyűjtőről, Yrjö Wichmannról (1868–1932) unokája, Irene Wichmann írt a kötetbe. Wichmann 1891-ben fejezte be tanulmányait a Helsinki Egyetemen. A Finnugor Társaság már ebben az évben, mindössze 23 éves korában megbízta, hogy gyűjtsön nyelvi anyagot az udmurtok között. Hamarosan útnak is indult, és egy évet töltött az udmurtok körében. 1894-ben két hónapra visszatért udmurtföldre, hogy ellenőrizze és kiegészítse az anyagot. Otthon megírta és megvédte doktori értekezését és két kötetben kiadta szövegeit.

1901 őszén indult következő fontos gyűjtőújtára, ezúttal az udmurttal közeli rokonságban álló komi nyelv tanulmányozása céljából. Mintegy fél évet töltött Uszty-Sziszolszkban⁶, majd tavasszal és nyáron bejárta a komik lakta terület nagy részét.

Harmadik útját egy romantikus közjáték előzte meg. 1904 nyarát Wichmann a Kalevala-fordító, Vikár Béla meghívására az erdélyi Szováta fürdőhelyen töltötte. Tulajdonképpen azért érkezett ide, hogy magyarul tanuljon. Emellett azonban megismerkedett Hermann Júliával, Hermann Antal néprajztudós leányával. Wichmann, miután megkapta a támogatást újabb kutatóútjához, levélben kérte meg Júlia (Zsüli) kezét, azzal a kiegészítéssel, hogy az esküvőre három év múlva a kutatóút befejezése után kerülhet sor. Zsüli igent mondott, de azzal a feltétellel, hogy elkísérheti férjét a kutatóútra. Így aztán az utazás megkezdése előtt Budapesten összeházasodtak, majd 1905 őszén elutaztak a marikhoz. Közel egy évet töltöttek Mariföldön, Yrjö nyelvi, népköltészeti anyagot gyűjtött, Zsüli pedig néprajzi anyagot. 1906 őszén a bizonytalan orosz belpolitikai helyzet, az éhínség és a járványok arra kényszerítették őket, hogy kalandos és veszélyes úton visszatérjenek Helsin-

⁵ Róla 2012. decemberi számunkban írtunk.

⁶ A város neve ma Sziktivkar, ez a Komi Köztársaság fővárosa. A városnak akkor kb. 5000 lakosa volt, és szinte mindenki komiul beszélt. Ezt a mai városról, sajnos nem lehet elmondani.

kibe. Eredeti terveik szerint még az udmurtokhoz és a komikhoz is ellátogattak volna, de erre sem akkor, sem később nem kerülhetett sor.

Helsinkiből szinte azonnal továbbutaztak Romániába, hogy az ott élő csángó-magyarok között gyűjtsenek. Itt öt hónapot töltöttek és lényegében befejezték a nyelvi és néprajzi gyűjtést, amikor parasztlázadás miatt menekülniük kellett. Szerencsésen megérkeztek Brassóba, majd onnan Budapestre, ahol az érkezés után egy hónappal megszületett idősebb fiuk. 1908-ban tértek vissza Helsinkibe. Wichmann már 1897-ben a finnugor nyelvészet magántanárává nevezték ki, 1909-től rendkívüli egyetemi tanár volt, 1920-tól pedig a finnugor nyelvészet nyilvános rendes professzora 1932-ben bekövetkezett haláláig.

Wichmann az általa gyűjtött szövegeket maga adta ki: udmurt gyűjtése 1893-ban és 1901-ben jelent meg két kötetben, komi gyűjtése 1916-ban, mari gyűjtése pedig 1931-ben. Kiadott egy udmurt és egy mari nyelvkönyvet is, amelyek még az én diákkoromban is e nyelvek tanulmányozásának elsődleges forrásai voltak. Szótárai jóval később jelentek meg: komi szótárát 1942-ben adta ki T. E. Uotila. Ő kezdte el az udmurt szótár szerkesztését is, de váratlan halála megakadályozta a befejezésben. Ezután évtizedekig nem akadt vállalkozó a munka folytatására, csak 1987-ben jelentette meg az udmurt szótárt az azóta elhunyt Mikko Korhonen. Wichmann mari szóanyagát öt másik finn gyűjtő szóanyagával együtt 2008-ban adta ki Sirkka Saarinen és Arto Moisio.

Wichmann munkásságából feltétlenül meg kell még említeni a permi nyelvek csuvas jövevényszavairól írt mintaszerű monográfiát (1903). Ez a mű azon a színvonalon áll, mint Gombocz Zoltánnak a magyar nyelv bolgár-török jövevényszavairól írt híres monográfiája.

Itt említem meg, hogy Irene Wichmann 1987-ben kiadta nagyszüleinek kutatóútjaikról írt leveleit és feljegyzéseit. Figyelemreméltó olvasmány.

A kötetben szereplő harmadik nagy finn gyűjtő Artturi Kannisto (1874–1943). Ő is fiatalon 1901-ben indult el hosszú gyűjtőútjára a manysik közé a Finnugor Társaság és a Helsinki Egyetem anyagi támogatásával. Eleinte maga sem gondolta, hogy öt évet tölt terepen. Úgy gondolta azonban, hogy elegendő időt kell szánni a kihalóban lévő és azóta sajnos kihalt nyugati és déli manysi nyelvjárások tanulmányozására. Így például a Pelimka folyó mentén fél évet töltött, pedig ott csak 117 embert talált, aki még beszélt manysiul. Nagyon nehéz volt ilyen körülmények között megfelelő közlőket találni. Néha Kannisto maga is arra gondolt, hogy szedi a cókómkját és hazautazik. Szerencsére kitartott és így olyan értékes nyelvi és néprajzi anyagot gyűjtött, ami nélküle örökre elveszett volna. Három és fél éves megfeszített munka után négy hónapra hazautazott pihenni. Visszaérkezése után elsősorban az északi manysik között, a Szoszva folyó mentén gyűjtött. Itt még kétezren beszéltek manysiul és a nyelv, a szokások, az öltözet, a lakás, a gondolkodásmód, a világkép és a vallási elképzelések érintetlenek voltak.⁷ Így tehát értékes népköltészeti anyagot és tárgyakat is szép számmal gyűjthetett. Sőt ekkor fonográfot is vitt magával, amellyel 113 dallamot rögzített. Olyan

mértékben elnyerte a manysik bizalmát, hogy áldozati szertartásaikba is beavatták és két medveünnepen is részt vehetett. Öt év alatt bejárta a manysik által akkor lakott teljes területet és pontos statisztikát készített a manysi falvakról és lakóikról. Ez sajnos csak 1969-ben jelent meg.

Gyűjtőmunkáját befejezve 1906 karácsonyára ért haza. Kannisto maga fordította finnré és látta el kommentárokkal a gyűjtött szövegeket. 1933-tól segített az anyag feldolgozásában Matti Liimola, aki lényegében egész életét a Kannisto-hagyaték publikálására áldozta. Neki köszönhető, hogy 1951 és 1963 között hat kötetben (több mint 2800 oldal) megjelentek Kannisto manysi szövegei német fordítással és részletes magyarázatokkal. Majd 1982-ben egy szójegyzék a szövegekhez, amelyet Liimola halála után e cikk szerzője, Vuokko Eiras fejezett be.

Kannisto óriási szóanyagot is gyűjtött, 11 manysi nyelvjárásból 30 ezer cédula maradt utána. Ezen az anyagon már Matti Liimola is dolgozott, évtizedek óta pedig Vuokko Eiras foglalkozik vele. Talán jövőre megjelenik a szótár.

A kötet többi tanulmányát terjedelmi okokból nem tudom hasonló részletességgel ismertetni, pedig érdemes lenne. Sirkka Saarinen Timofej Jevszejjev (1887–1937) mari tudós munkásságát ismerteti. Ő több szállal is kapcsolódik a finnekhez. 1906 májusában fiatal tanítóként ismerkedett Yrjö Wichmannnal, akinek egyik legjobb mari közlője volt. Wichmann biztatására maga is gyűjteni kezdett. A gyűjtött anyagot évtizedeken át elküldte a Finnugor Társaságnak, ahonnan anyagi támogatást kapott. Jevszejjev népköltészeti gyűjtését négy kötetben 1983 és 1994 között a társaság jelentette meg Alho Alhoniemi és Sirkka Saarinen szerkesztésében. A finnekkel való kapcsolattartás miatt Jevszejjevet már 1931-ben elítélték, majd 1937-ben kivégezték.

Paula Kokkonen az 1941 és 1944 közötti finn–szovjet háborúban finn hadifogságba esett komi katonák sorsával foglalkozik. Őket kiemelték a többi hadifogoly közül, és lehetővé tették, hogy a már említett T. E. Uotila (1897–1947) nyelvi anyagot gyűjtsön tőlük. Uotila váratlan halála miatt ezeket a szövegeket csak évtizedekkel később publikálta Paula Kokkonen 1985 és 2006 között hat kötetben. Uotila összesen 47 hadifogolytól gyűjtött. Paula Kokkonen pedig megpróbált utánajárni, hogy mi lett a háború után a Szovjetuniónak visszaszolgáltatott hadifoglyok sorsa. Erről nem sok jót mondhatunk. A sztálini ideológia szerint, akik megadták magukat az ellenségnek, azok árulók. És eszerint bántak velük, egyenesen munkatáborba vagy szénbányába kerültek.

Ildikó Lehtinen az Oroszországban járt finn néprajztudósok A. O. Heikel és U. T. Sirelius gyűjtőmunkáját ismerteti és értékeli az általuk gyűjtött néprajzi anyagot.

Az Észtországból dolgozó, német származású Florian Siegl angol nyelvű tanulmányában a kihalóban lévő erdei nyenyecékhez az utóbbi években tett gyűjtőútjai tapasztalatairól számol be.

A kötetet számos térkép és eredeti fénykép teszi szemelvényessé. Jó lenne, ha mi is hasonló módon mutatnánk be a hazai közönségnek saját kiváló gyűjtőinket és tudósainkat.

Csúcs Sándor

⁷ Ez a nyelvjárás még ma is él, bár a beszélők száma erősen megfogytakozott.

Maticsák Sándor: A mordvin írásbeliség kezdetei (XVII–XVIII. század)

Debreceni Egyetemi kiadó, 2012.

Újabb kötettel gyarapodott a finn–volgai nyelvrokonaink nyelvével foglalkozó kiadványok száma. A szerző által tíz fejezetre osztott mű bevezetőjében, amely a Rokonaink a Volga-vidéken címet viseli, röviden ismerteti az anyanyelvi beszélők számát, mai helyzetét, és szól a nyelvjárási megosztottságról is. Mindezek után felvázolja művének felépítését fejezetekre lebontva.

A második fejezetben (Az aburtól a Sibiricum Vocabulariumig – A finnugor nyelvek legrégebbi írásos emlékei) áttekintést ad a többi finnugor nyelv írásbeliségének kialakulásáról és az írásos emlékekről. Elsőként a magyar nyelvvel foglalkozik, ahol a külföldön megírt szövegektől kezdve A tihanyi alapítólevélén át eljut első szövegemlékünkig és versünkig, valamint időrendi sorrendben megnevezi kódexeinket. Ezután az ózürjén következik, mivel ez a második legrégebbi összefüggő nyelvemlékekkel rendelkező nyelv. Ezt követően a finn, észt, lapp, csere-misz, votják, zürjén, vogul és osztják nyelveket veszi sorra, bemutatva mindegyiknél a fontos állomásként szolgáló írásos emlékeket.

A könyv harmadik részében (A kartográfus, a kapitány és a püspök – A mordvin nyelvet írni kezdik) két alfejezet foglalkozik a mordvin nyelvemlékekkel. Elsőként a XVII–XVIII. századi szójegyzékeket, szótárakat, szórványemlékeket mutatja be, s ezen belül a szerzőket N. Witsentől Falckon át egészen Damaszkinig időrendben. Második alfejezetként a vallási szövegeket veszi számba.

Nicolaes Witsen holland–mordvin szólistáját mutatja be részletesen a negyedik fejezet (Scholka, schobdava, schumbas – Az első szavak). Ebben tárgyalja a felmerülő lejegyzési problémákat, amelyek a mássalhangzók esetében a szibilánsokat, affrikátákat és a palatális hangokat érintik, s ezekre sorban példát is hoz. A magánhangzók esetében a redukáltság okozott lejegyzési gondokat. Ezután közli Witsen szójegyzékének főbb kategóriáit tematikus csoportosításban, ahogyan azt maga a holland tudós is tette. A következő alfejezetben a szólista által tartalmazott lexémák nyelvjárási hovatartozását vizsgálja több szempontból (a redukált hangok lejegyzése, avagy azok a szavak melyek csupán a moksa nyelvből adathatók). Ezek alapján a szerző ismerteti álláspontját, miszerint az adatközlők a moksa nyelvjárás délnyugati dialektusát beszélték. A fejezet utolsó részében a szójegyzék szavainak etimológiáját találjuk, amelyet Maticsák Sándor a következőképpen csoportosít: uráli, finnugor, finn–permi, finn–volgai eredetű szavak, illetve szóösszetételek. Ez után a törökségi, valamint a nagy számban lévő orosz jövevényszavakat veszi sorra.

A könyv ötödik részében (Felkelő holdisten, lemenő napisten, tápláljatok, óvjatok! – Az első mondatok) egy pogány imát vizsgál a szerző, melynek olvasata után közli a magyar és a Lepjohin által megadott orosz nyelvű fordítást is. A szöveg részletes elemzése szóról-szóra mutatja be az ima minden egyes lexémáját.

A szavak jellemzése tartalmazza a morfológiai tagolást, a moksa szótári alakot, az erza megfelelőt és a szó etimológiáját is. Ez a rész aprólékosan kidolgozott és átláthatóvá teszi a szöveg felépítését. Ezt követően csoportosítja mind a 23 elemzett szót, melyek közül 15 ősi eredetű, egy belső keletkezésű, egy iráni jövevényszó, egy balti jövevényszó, három orosz jövevényszó és kettő ismeretlen eredetű. A fejezet összefoglaló részében megvizsgálja az elemzett nyelvemlék nyelvjárási hovatartozását, melynek során megállapítja, hogy az ima moksa nyelvjárásban íródott.

A hatodik rész (Ön, Cáranya, nagyon jó! – Az első hosszabb szöveg) az 1769-ből származó első összefüggő szövegemlékkel foglalkozik. A szöveg Feoktyisztov általi olvasata és magyar nyelvű fordítása után szerepel a helyes olvasat, valamint a latin betűs átirat. Ezt követően az előző fejezethez hasonlóan a szavak részletes elemzését találjuk, amelyben a morfológiai tagolás, a moksa szótári alak, az erza megfelelő és a szó etimológiája mellett szerepel a Paasonen nyelvjárási szótárában (Mordwinisches Wörterbuch) található alak is. A részletes leírást követően a szó-kincs etimológiai megoszlása következik. Ebben a szövegben tizenkét ősi eredetű, három belső keletkezésű, egy iráni jövevényszó, három tatár jövevényszó, egy csuvas és három orosz jövevényszó, illetve három ismeretlen eredetű szó van. A szöveg nyelvjárási szempontból Jermuskin kutatásai alapján is erza nyelvjárásban íródott, azon belül pedig az északnyugati nyelvterület bizonyos részein beszélt dialektusban.

Az első nyomtatásban megjelent mordvin verset bemutató hetedik fejezet – (Jó szándékkal kívánunk jó egészséget – Az első vers) amely a kazanyi főkörmányszóság megalapításának ünnepségén elhangzott beszédek tartalmát tartalmazó kötetben jelent meg – felépítését tekintve az ötödik és a hatodik részhez hasonló. Így elsőként az olvasatot mutatja be a szerző, majd annak magyar nyelvű fordítását, amelyet követ az orosz nyelvű szöveg és annak magyar fordítása. Maticsák Sándor ez után a javított olvasatot is közli, mivel számos hibát talált a Korszakov-féle kiadásban. A vers szavainak elemzése tartalmazza a morfológiai tagolást, a Paasonen szótárában található alakot, az erza megfelelőt, valamint a szó etimológiáját. A következtetések alfejezetben az etimológiai megoszlást adja meg a szerző. A 28 szóból 17 ősi eredetű, kettő belső keletkezésű, három tatár jövevényszó, kettő csuvas jövevényszó, kettő orosz jövevényszó, kettő pedig eredetét tekintve ismeretlen. A mű elemzése után a szerző arra a következtetésre jut, hogy az első mordvin vers moksa nyelvjárásban íródott.

A Miatyánkot elemző következő két fejezet (Őrizz minket a Sátántól – A Miatyánk első mordvin fordítása, valamint A kísértéstől a bajig – Lexikai innovációk az erza-mordvin Miatyánk-fordításokban) alapos vizsgálatról tesz tanúbizonyosságot. A nyolcadik részben elemzi a Miatyánk első mordvin fordításának szövegét szóról szóra haladva és megadva a morfológiai tagolást, előfordulását a korai nyelvemlékekben, a Paasonen nyelvjárási szótárában talált alakot, a mai erza és moksa alakot, valamint a szó etimológiáját is. A következtetés című fejezet alapján a Miatyánk első mordvin fordítása 19 ősi eredetű szót tartalmaz, emellett három belső keletkezésűt, két tatár jövevényszót, négy orosz jövevényszót és két ismeret-

len eredetűt. A vizsgálat tükrében megállapítja, hogy az elemzett szöveg erza nyelvjárásban íródott. Ezután a kilencedik fejezetben tíz Miatyánk-fordítást von be az elemzésbe, összehasonlítva azokat kiváltképp a szókincset érintő újításokra összpontosítva, ami mindenképp figyelemre méltó munka. Az összefoglalásban a lexikai újítások között szerepel többek között az orosz vagy tatár eredetű szó mordvinnal való helyettesítése, illetve a nyelvújítás során létrejött szavak használata. A fejezet végén közöl egy táblázatot is szemléltetni kívánva, hogy a Miatyánk szövegével kapcsolatban miként valósult meg a mordvinosításra való törekvés.

A könyv utolsó fejezetét (Tölgykakas, tengeri disznó és lusta ló – Damaszkín püspök, az első nyelvújító) Damaszkín püspöknek szentelte a szerző. A nyelvújító munkásságát bemutató fejezetben 23 tematikus csoportba sorolva található Damaszkín orosz–erza szótárának szavai, amelyek közül számos (496 szó) új szóalkotásnak tekinthető. A tematikus kategóriák vizsgálata után szerepel a Damaszkín által felhasznált képzők elemzése is. Munkája nélkülözhetetlen a mordvin nyelv szókincsének formálódásában.

A tizedik fejezet után találjuk a cirill és latin betűvel lejegyzett szavak mutatóját, amelyet az irodalomjegyzék és a rövidítések magyarázata követ.

A fentiekben bemutatott mű jól megszerkesztett és mindenképpen ajánlott a mordvin nyelvészet iránt érdeklődőknek, hiszen sikeresen bizonyítja olvasóinak, hogy a mordvin nyelv igen gazdag múlttal rendelkezik.

Molnár Zsuzsa



Észt–Magyar Összevetés VI.

Szerkesztette: Kristiina Lutsar és Pusztay János. Szombathely, 2012 (Folia Estonica. Tomus XIII.)

Örömmel veszünk kézbe minden újabb uráli, finnugor tárgyú kiadványt. A megújuló és egyre gazdagodó észti műveltség pedig sokszínűségével és példászerűen megújító erejével megérdemli kitüntetett figyelmünket.

Árpás Károly tanár-irodalmár, a nemrégiben megjelent legújabb, nagyszerű magyar Kalevipoeg megalkotója *Alapvetések és feltevések: egy irodalmi stílus-irányzat létének kérdései* címmel alapozza meg a hangulatköltészet kutatását. A szerző várja az észti irodalmárok visszajelzését e tervezetéhez. Úttörésről van szó, ugyanis Árpás Károly a kolozsvári Szabó Zoltán nyomán fogott bele ennek a

területnek a kutatásba. Nagy számú műalkotás, az ábrázolt világ és az ábrázolók világképének ismerete szükséges az összegzéshez. A hangulatköltészetre az elégi-kus hangvétel, egyéni szemlélet és a szerzők-olvasók élményközössége (értékhiány, erkölcsi nehézségek, hátrányos megkülönböztetés, társadalmi lemaradás) a jellemző. Elsősorban Közép- és Kelet-Európa irányzata a XIX. században és a századfordulón (német nyelvterületen, a Monarchiában és az orosz fennhatóságú területeken stb.). Olasz, cseh, szlovén, szerb, lett és orosz szerzőket és műveiket említi a szerző. A finn irodalomból Josef Julius Wecksell, August Oksanen (Ahlquist), Julius Suonio (Krohn) sorolódik ide.

Kitüntetett figyelem és terjedelem jut észti rokonainknak. Az észti hangulatköltészet első nemzedékének tagjai (születtek: 1838–1858) a nemzeti ébredéshez kapcsolódtak: L. Koidula, M. Veske, A. Grenzstein-Piirikivi, J. Kunder, J. Bergmann, M. J. Eisen és hét más költő. A második nemzedék (születtek: 1859–1879) már a kialakuló észti olvasóközönségnek alkot: Jakob Liiv, A. Rennit, Jakob Tamm, Eduard Sööt, Elise Aun, Ch. Kannike, E. L. Wöhrmann és a hangulatköltészet legnagyobb alakja, Juhan Liiv, továbbá még tizenöt költő. A harmadik nemzedéket (születtek: 1880–1900) Marie Under, Gustav Suits és Villem Grünthal-Ridala alkotja. A Noor-Eesti és a Siuru költőinek kutatása ebből a szempontból már kevesebb eredménnyel kecsegtetne. Árpás Károly vizsgálni kívánja az észti hangulatköltészet finn, lett, német és orosz kapcsolatait, de még a nyugat-európai hatásokra és az amerikai észtekre is kitérne. Az alapvetés még számtalan szempontból tervezi tüzetes vizsgálat tárgyává tenni az észti és az európai hangulatköltészetet. Biztató, hogy közös gyökerű költészetünket ilyen széles ívű, összehasonlító és összegző módon kívánja majd feldolgozni a szerző, elvégre európaiak lennénk! Kíváncsi, hogy költészetismeretünket ne csupán egyéni életművek és csupán nagyobb gondolt (!) népek megszokott irodalmi teljesítményei táplálják, hanem mondjuk hangulatköltészeti fejezet, illetve válogatás is szerepeljen közép- és felsőfokú oktatásunkban.

Reet Klettenbeg tudós egyetemi oktató velünk él, jól ismer bennünket, magyarokat. Számtalan írásával, pompás fordításaival szeretettel közvetíti értékeinket észti nyelvrokonainknak. Ezúttal nyilvánvalóan észteknek – észti nyelven – *A magyar nyelv időrendszere és ennek kialakulása*, azaz eredetiben *Ungari keele aja-süsteem ja selle kujunemine* címmel mutatja be a magyar igeidőket. Először tömören fölvezet a múlt idő, a jövő idő, a befejezett múlt megjelenülését a világ nyelveiben, valamint ismerteti a magyar nyelvtörténet időbeosztását és a korszakok jellemzőit. (A nyelvtörténeti korszakok határai persze vitathatók, hiszen más történelmi események vagy nyelvi tények alapján is kijelölhetnénk őket – de most ez a hivatalos.)

Az ősmagyar korszak végén négy múlt időnk volt (*láta* – elbeszélő, *látott és látta* – befejezett, *lát vala* – folyamatos és *látott vala és látta vala* – régmúlt); ide két táblázatot is csatolt a szerző.

Az ómagyar korszakról: az összetett múltaknál megjelenik a *vala* mellett a *volt* segédige; a jelen idő négyféle szerepet tölt be (tényleges jelen, tartós tulajdonság kifejezése, általános érvényű igazság, ismétlődő cselekvés), továbbá a jövő időt is

kifejezi; az -á/-é-jelű és -t-jelű múlt idő szerepe már elkülönül (a -t-jelű ragozási sor kialakul) – pontos táblázat szemlélteti mindezt.

A középmagyar kort (múlt idők egybemosódása) és az újmagyart kor (törekvés a kiszorulóban levő igeidők megtartására) rövidebben ismerteti ugyancsak érdekes táblázattal.

A jelenkori magyar nyelv időrendszerét lényegre törően, pontosan ábrázolja R. Klettenberg: a történeteknek a beszéd időpontjától számított idejét, a történetek belső időrendjét (befejezett vagy folyamatos) és a történetek viszonyított időrendjét (egyidejűek vagy egymás utániak) a három igeidő igealakjain kívül időhatározó szavakkal, kötőszavakkal, igeikötőkkel és módosítószókkal fejezzük ki.

A dolgozatban mindenütt eredeti mondatpéldákat olvashatunk a tárgyalt korból (ha szükséges, mai magyarra „fordítva” – s persze észtil), az időt kifejező jelek uráli-finnugor eredetének, kialakulásának és módosulásának közlése még teljesebbé teszi a képet. Az 5. áttekintő táblázatban a három igemódot és három igeidőt egyes szám 3. személyű igealakokkal mutatja be a szerző az egyes magyar nyelv-történeti korszakok szerint.

Hadd jegyezzem meg, hogy az elbeszélő múltat mi, mai irodalomkedvelő magyarok is értjük, tudjuk használni. Nem pusztult az ki teljesen (az egyik táblázat szerint a XIX. században még 26%-os a használata), ugyanis irodalmunknak a XX. századig érően, a Károli Gáspár megalkotta Vizsolyi Bibliának, számos egyházi és történeti énekünknek és népi hagyománykincsünknek része. Sőt még a „régőbbi múltat” is alkalmazzuk olykor: *mondottam volt*. Az ismertetett dolgozatban az igék a főszereplők, de a magyar időrendszerben megjelenik még a szörványosan élő és újra föl-fölbukkanó szenvedő igeragozás (*téttetik, született, dicsértessék*) – amelyet kíváncsi volna föltámasztani; aztán a fölöttebb ritka igei igenév (*mondottam mese*) meg a melléknévi igenév hármassága (folyamatos, befejezett, beálló) – *mondó, mondott, mondandó* –, amelyeknél újabbban a befejezett alak helyett hibásan a folyamatos alak használtatik (nono: ezt alápirosozta a helyesírás-javító!): az *elkészülő híd* – helyesen: *elkészült híd*.

A Budapesti Finnugor Füzetekben megjelentek a finnugor nyelvek rövid áttekintései, de szívesen olvasnék Reet Klettenberg kiváló dolgozatához hasonló hiánypótló, tömör és pontos, könnyen emészthető összefoglalókat az észti, finn, mordvin, mari, komi, udmurt és egyéb finnugor, uráli nyelvek fontosabb jellemzőiről.

Kőhalmy Nóra finnugor kutató alaposan utána járt a *Szózat* és három balti-finn himnusz feltehető kapcsolatának. *Vörösmarty Szózata és az észti himnusz* című hézagpótló tanulmányában minden fontos adatot összegyűjtött. Vörösmarty Mihály *Szózata* két finnsországi kiadványban megjelent, svédül. Johann Ludvig Runeberg 1846-ban írta meg *Vårt land (Hazánk)* című költeményét, amelyet Paavo Cajander fordításában *Maamme (Hazánk)* címmel és Fredrik Pacius dallamával 1848. május 13-án énekeltek az egyetemisták Flora-ünnepén. Ez lett később a finn himnusz. 1869. június 18–20-án az első észti dalosünnepen elhangzott – az észti énekek választékát elősegítendő – Johann Voldemar Jannsen *Mu isamaa, mu õnn ja rõõm (Hazám, boldogságom és örömöm)* verse Pacius dallamával össze-

párosítva. Hivatalosan 1920-tól az Észti Köztársaság himnusza. Kärli Stalte 1922-ben ugyancsak F. Pacius dallamára alkotta meg a lívek himnuszt: *Min izamõ (Hazám)*. Bár Leffler Béla és Csekey István a *Szózatot* tartják a finn himnusz, a *Maamme* kiindulópontjának, Toivo Lyy és mások véleménye szerint csupán elősegítette, kiválthatta a finn nemzeti ének megszületését – de szoros tartalmi kapcsolatról nincsen szó. Ugyanakkor az észti himnusz J. R. Runeberg–P. Cajander finn himnuszszövegéből kiindulva a szerző neves költő lányának, Lydia Koidu-lának fordításán át jöhetett létre J. V. Janssen tollából. (Gustav Felix Rinne *Hioma – ehk isamaalaul [Hiiumaa – azaz a szülőföld dala]* szigeti költeményének hatása is szóba került.) A *Szózat* tehát hathatott a finn *Maamme*-ra, „...legalábbis a közös ihletforrás összeköti a három rokon nép nemzeti dalait – és ráadásul még a lívek nemrég alkotott himnuszt is.” August Annist, 1937).

Marju Koivupuu, a Tallinni Egyetem Embertudományok Intézetének tudományos főmunkatársa igen gazdag tartalmú észti nyelvű tanulmánnyal örvendeztetett meg bennünket: *A Lahemaa Nemzeti Park – arccal a tenger felé is*, azaz eredetiben *Lahemaa Rahvuspark – näoga ka mere poole*. A szerző annak idején középiskolásként maga is részt vett a Palmse közeli Ojaääre-ben szervezett táborban, a biológia–földrajz tanulmányi versenyen, ahol a vidám tanulókat megfeddték, ha kissé „szembeszálltak” a szovjet határőrökkel.

Az első fejezetben (I. Ember és tenger, azaz Inimene ja meri) Észtországot vizek övezte félszigetként fedezhetjük föl: a tengerpart „az egyik világ vége és a még nagyobbak a kezdete” (Lennart Meri), a parti ember (randlane) lénye társasági, barátságos, békeszerető. A tengerparti falvak halászatból, hajóépítésből, a hajózásból éltek, sőt matrózképzés is folyt a käsmui tengerészeti iskolában (1884-től a Kaperwicki Merekoollban). S ugyanott az öböl viszonylag meleg vize, a száraz és tiszta levegő Võsu környékére vonzotta a nyaralókat és gyógyulni vágyókat. Az újabb szovjet megszállás után 1948-tól a halászkolhozok végezték a halászatot, de csak megbízható személyzettel (városiakkal, olyanokkal, akiknek nem volt külföldön rokonuk – vagy oroszokkal). A dróttakadályok már nem tették lehetővé a tengerpart teljes igénybe vételét, a hajóépítést katonai ellenőrzés alá helyezték (ezért újra kézimunkával készítették a halászcsonakokat), a tiltott területre beszábaduló tehenek nyomai miatt vizsgálat indult Turbuneem községben...

A második fejezetből (II. Nemzet és park – Lahemaa létrehozásának története, azaz Rahvus ja park – Lahemaa loomise lugu) megtudjuk, hogy 1922-ben Johan Gabriel Granö nevezte először a Kuusalu–Kunda közti területet Lahemaa-nak. Jelenleg Kuusalu község (Harjumaa megye), valamint Vihula és Kadrina községek (Lääne-Virumaa megye) területén fekszik. 1971-ben szinte csodaszerűen kaphatta a terület a Lahemaa Nemzeti Park nevet, hiszen a „nemzeti” szó csaknem tilos volt a szovjet megszállás alatt. (Jaan Eilart ásott elő valami Lenin-dekrétumot, amely nemzeti parkokat javasolt.) A határsávban létrehozott természetvédelmi területtel Észtország jelképesen visszakerült a térképre. A nyelvjárás (rannakieli 'parti nyelv'), a gazdálkodás (krumplis szántóföld-erdő-homokos tengerpart halászáttal), a szellemi élet (népzene, mókamesterek, nótafák, versfaragók, hiedelmek és varázslás) az észti műveltség megőrzésének egyik fő letéteményesévé tette

Lahemaa-t (Arne Kaasik volt hosszú ideig Lahemaa igazgatója), ahol a lezárt területen „hivatalosan” meg lehetett gyűjtani a Szent Iván-napi tüzet.

A harmadik fejezetben (III. A parti falvak – halászfalvakból nyaralófalvak, Rannakülad – kaluriküladest suvitusküladeks) megismerhetjük a halászfalvak múltját, műveltségét (a XIII. századi dán forrásoktól napjainkig): az épületeket, a halászati eszközöket, sőt a befagyott öböl jegére (!) ideiglenesen fölállított kocsmákat, a partlakók vízmélység-mértékegységeit (köves hely, 4-5, 5-15, 15-25, 20-30, 25-40, 50, 60 öl mélység; azaz: *kivik, rannu, lau, peng, la, haud, Maluhaud, onihaud*), a népi rigmusokat (regivärss).

„A régi észtek nevezetes tengerjárók voltak, nem szégyelljük magunkat, hogy lemaradtunk tőlük?...” Ezt mondta még a XIX. század közepén a nemzeti ébredés nagy alakja, Jakob Hurt. A 2009-es dalosünnepen a tenger állt a középpontban. Jaan Tättle főszervező megállapította: „Tengeri ország, és az emberek még nem szálltak tengerre! Ennek véget kell vetni!” A jelen és jövő Észtországa újra birtokba akarja venni a Balti-tengert... Remélhetőleg a rendkívül gazdag tanulmány szerzője hozzájárul ahhoz, hogy műve magyarul is megjelenhessék.

Küü Anita *Őszi kavargáson innen és túl* címmel Mati Unt (1944–2005) műveinek magyarországi fogadtatását tekinti át dicséretes alaposítással. Az 1963-ban indult kiváló kortárs észti író első 1969-ben olvashattuk magyarul, *Az adósság* című kisregényét Bereczki Gábor fordításában. A szerző magyarított műveit sorra veszi Küü Anita: a belső gondolatvilágot tárja fel *Az élet lehetőségéről az úrban* (A bálvány, 1973, Fehérvári Győző fordítása); a legenda-álmirodalomba tartozik a *Lovas a Bodeni-tavon* (A szélörölő, 1981, Fehérvári Győző ford.); a Szigligeti Színházban mutatták be *A halál árát a halottaktól kérdezd* című drámát (Főpróba, Szolnok, 1981, Bereczki Gábor ford.); a mai egyetemi hallgatók legjobban a mustamäe-i lakótelep sivárságában gyökerező *Őszi kavargást* ismerik (1983, Fehérvári Győző ford.); *A hold mint kihunyó nap* című elbeszélést (Éjszakai ügyelet, 2006, Fehérvári Győző ford.); kétnyelvű kiadásban az *Ők beszélnek, mi hallgatunk* című önálló kötetet (2007, Fehérvári Győző ford.), egyéb elbeszéléseket (Alföld, 1976/11., Jászunkság 1977/4., Igaz Szó 1981/11., Életünk, 1999/3.; Mészáros Ilona, Doboss Gyula és Dabi István fordításai). Említsük meg a sikeres Unt-rádiójátékokat: *Őszi kavargás* (a regény alapján, 1986) és a *Halk női sikoly* (az *Azt beszélnek* alapján, 1988). Sőt az *Őszi kavargást* filmen is megtekinthették 2008-ban a budapestiek az eredeti, *Őszi bál* címmel (Segesdi Móni szövegfordításával). Azt is megtudjuk, hogy tulajdonképpen a regény és kisregény keveréke, vagyis a rövid regény sajátos észti irodalmi műfaj; a belső beszéd (monológisorozat) jellegzetes Unt-eljárás; s a lélek belsejében zajló gondolat kifejtés lényegében az önmagát kereső, kapcsolathányos ember lélektani ábrázolása (sokszor cselekmény vagy leíró részletek nélkül). Küü Anita pontosan sorra veszi a lapokban, folyóiratokban megjelent műbírálókat (az alapul szolgáló Jávori Jenő-könyvészetek adatait kiegészítve, pontosítva): Németh Tibor György, Szabó László Sándor, Kucsera Judit, Pápay György, Tarján Tamás és mások egyöntetűen méltató elismeréssel fogadták az európai ember köznapi létét megvilágító, éppen ezért

hozzánk is közelálló Unt-életművet (a szolnoki színielőadás kettős megítélését kivéve).

A szovjet megszállás, gyarmatosítás és az oroszosítás idején az irodalom (meg a színház) az észtség egyik életben maradási lehetősége, sőt nyelvi kitörési pontja volt. Nálunk pedig a Kádár–Aczél-féle művelődési kormányzat szívesen engedélyezte az észti műveket mint „szovjet” kiadványokat. Tulajdonképpen a négy kötet: *Előérzet, Őszi kavargás, A szélörölő* és *A bálvány* is tisztes példányszámmal jött ki a nyomdából (3800, 6000, 10 000, illetve 6000 példányban). S megfelelő helyen s időpontban kiemelkedő nemzedék, nagyszerű és tudós fordítók, írók, rádiósok kezdeményezték-egyengették a művek kölcsönös áramlását. Persze a könyvtárak helyhiány vagy hozzá nem értés miatt itt-ott kiselejteznék értékes műveket is – nem „hasznosul” minden egyes kötet. De hát könyvből készül a film és minden más szellemi termék, a könyv és a nemes emberi gondolat legyőzhetetlen. Észt nyelvrokonaink legújabb kori kitűnő alkotója, Mati Unt jelen – és itthon van a magyar nyelvterületen.

Anne Tamm, a nemzetközileg is elismert kiváló észti nyelvtudós saját 2004-es, angol nyelvű doktori értekezésének új tudományos távlatokat nyitó eredményeit és következtetéseit magyar nyelven osztja meg velünk *Intermoduláris megközelítések: az észti ige, aspektus és eset kölcsönhatásai* címmel. Az eddigi tudományos irodalom az észti igeszemlélet tekintetében nem megfelelő adatokkal dolgozott, és pontatlan általánosításokra jutott. Az észti az alanyesetet kifejezheti nominatívus vagy partitívus; a tárgyesetet genitívus (egyes számban), nominatívus (többes számban) és partitívus (egyes és többes számban); a határozói eseteket genitívus, nominatívus és partitívus (1. tábla). Az egymillió beszélő által használt nyelvnek az alany, tárgy és mértékkifejezések nem-időbeli tulajdonságain alapuló esetjelölés-rendszere átalakulóban van igeszemléleti (aspektusalapú) esetjelölési rendszerre. A szerző mind a totális, teljes tárgyat (accusatívus), mind a partitívust szemantikai esetként határozza meg: vagyis lehetséges a jelentéstani általánosítás és az előrejelezhetőség a predikátumokról és szerkezetekről szóló általánosítások tekintetében – szintaktikai megszorításokkal. (A részleges vagy részelő megnevezés helyett inkább helyénvaló a partitívus.) A szerző kimutatja a „határozottsági”, az „aspektuális”, „a lexikalista aspektuális szerepeken alapuló” és „a lexikalista tematikus proto-szerep” hipotézisek (feltevések) gyenge pontjait. A mondatsemlelet (-aspektus) az igétől, az igepartikulától (igekötőtől) és a mértékhatóározók és tárgyak esetétől függ.

Anne Tamm átfogó megközelítéssel az LFG (lexikális-funkcionális grammatika) szerint mutatja be az észti aspektuális viszonyrendszert, mert a jelenségeket ott lehet számba venni, ahol jelölve vannak. Ugyanis az észti az aspektus a tárgyon vagy a szabad határozón van jelölve, nem pedig az ige. Elemzése a következőkre támaszkodik: a konstruktív eset, a „belülről kifelé” megszorítások, a szemantikai eset és a szemantikai és lexikai megszorítások a tárgy és a fok- és mértékhatóározó eset jelölésében. Ez az első nyelvészeti munkálat, amelynek során egy nyelv – jelen esetben az észti – aspektuális szemlélete átfogóan leíratott – az ige, a partikulák (igekötők), tárgyak és szabad határozók viszonyrendszereként.

Néhány példa a szerző kiemelt fogalmaiból. Ismerteti a perfektív predikátum fogalmát: a *leidsin vōtmeid* 'kulcsokat találtam', *sōin ōunu* 'almákat ettem', *saabus külalisi* 'vendég(ek) érkezett (érkeztek)' predikátumok mind perfektívek, mert kumulatívak. A „kompletív partikulák” az igével egységet alkotnak, a „behatároló partikula” szabadon kapcsolódhat az igéhez. Az aspektuális esetnek fontos szerepe van a szintaxis (mondattan) és szemantikai struktúrák (jelentésszerkezetek) közötti síkon.

Anne Tamm a IV. Ész–Magyar Összevetésben (2005), *Az ész és magyar nyelv igeszemléletének rendszerezési kérdései* című ész nyelvű dolgozatában az ész tárgyatlan igeszemlélettel, az igekötős igékkel, és a mennyiség és mérték kifejezésével már foglalkozott. A rész- és átfogó kutatásoktól reméljük, hogy mi, érdeklődő észtnyelv-tanulók – a leszűrt eredmények, az igeszemléleti rendszer alapján – pontosabban sajátíthatjuk el Lydia Koidula, Juhan Liiv és Jaan Kross egyre gazdagodó, gyönyörű nyelvét.

Anne Tamm professzor röviden ismerteti a firenzei (2007. tavaszi) és a budapesti (2007. őszi) számítógépes oktatás alkalmait *Beszámoló a Virtuális Észtország (E-Észtország) kurzus tapasztalatairól* címmel. Az észtség iránt érdeklődőknek szóló tantárgyi egység egyúttal alapfokú nyelvtanfolyamnak is minősült. Különösen a teljesen kezdők jutottak sikerélményhez az észtanulásban: megfajtott rejtvenyként (kódként) maga az ész nyelv szerepelt – a világhálón található szótárakkal és mondatelemző programokkal. Négy oktatási terület (modul): ész műveltség és társadalom, nyelvi alap, nyelvi eszközök a világhálón és a tényleges feladatok. Az ELTÉ-s hallgatókat különösen érdekelte az északi vagy finnugor, illetve a keleti vagy nyugati önazonosság; a Kalevipoegtől és az első dalosünneptől napjainkig tartóan az ész irodalom és zene; a szovjet megszállás és deportálások; a „daloló forradalom”; az oroszkérdés; a „bronzkatona” ügye; a történelem és földrajz; a nyelvjárások; és a kivándorlás.

Íme az örömteli bizonyíték, hogy a legújabb eszközöket is ilyen hatékonyan lehet használni. A jól megírt könyvnek, jegyzetnek (a füzetnek, a krétának és a fekete táblának...) nincsen párja – de várjuk a további hatékony, jól elsajátítható számítógépes tananyagokat, azaz sz-tananyagokat.

Mészáros András

✱

Munkácsi-újrakiadások

Юван Шесталов (ред.): Именные богатыри Обского края. [Juvan Šestarov (szerk.): Az Ob-vidék nevezetes hősei.] Ханты-Мансийск: ИИЦ ЮГУ, 2010. 150 lap.

Е. И. Ромбандеева (ред.): Героический эпос манси (вогулов): Песни святых покровителей. [E. I. Rombandeeva (szerk.): A manysik (vogulok) hősi eposza. Szent védőszellemek énekei.] Ханты-Мансийск: Принт-Класс, 2010. 648 lap.

Az utóbbi években két azonos projektum zajlott Hanti-Manszijszkban párhuzamosan: Munkácsi Bernát Vogul népköltési gyűjteményének (Budapest, 1892–1921) átdolgozása az oroszországi kutatók és érdeklődők számára. Juvan Šestarov költő (1937–2011) a Jugor Egyetemen gyűjtött össze egy kutató és fordító gárdát, Evdokija Rombandeeva nyelvész (1928–) pedig az Obi-ugor kutatóintézetben végezte munkáját, az Orosz Tudományos Akadémia támogatásával. Céljuk alapvetően azonos volt, de habitusuk különbözőségéből adódóan az eredmény két különböző kötet lett. A cél az volt, hogy Munkácsi szövegei cirill betűs átirással, orosz fordítással az érdeklődők kezébe kerüljenek.

Mindkét szerző a II. kötetet kezdte el átdolgozni, az *Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi* címűt. Juvan Šestarov az elején kezdte, és a 97. lapig jutott el, Rombandeeva viszont téma szerint válogatott. A szövegek többségének a hőse Mir-Susne-Hum, a Világügyelő Férfi – aki a mesékben Ekwa Pigris, azaz Asszony Fiacskája néven szerepel –, de helyet kapnak a kötetben a manysik-lakta vidék egyéb folyói, a Szoszva, a Szigva, a Lozva és a Pelim folyók mellett tanyázó bálványszellemek énekei is. Šestarov szerkesztésében négy oszlopban olvashatjuk ugyanazt a szöveget: a cirill betűsre átirrt manysi szöveg mellett ott van Munkácsi magyar fordítása, egy szó szerinti orosz fordítás és egy műfordítás. A Rombandeeva-féle kiadványban a cirill betűs manysi szöveg mellett a másik oldalon az orosz fordítás szerepel. Rombandeeva a szövegeket jegyzetekkel is ellátta, s kiegészítette különleges szavak és kifejezések listájával, valamint mutatókkal is: összeállította az énekekben előforduló szereplők és helyszínek névmutatóit és az adatközlők neveinek és lakóhelyeinek listáját. A kötet végén hat hősenek az eredeti, Munkácsi-féle kiadványból kifényképezett reprint változata is látható. Ezek segítségével össze lehet hasonlítani Munkácsi transzkripcióját Rombandeevával, valamint az eredeti szöveg magyar és orosz fordítását is.

Rombandeeva már korábban is adott ki Munkácsi-szövegeket: a szibériai népek folklórját bemutató kiadványsorozatban ő szerkesztette a manysi kötetet (Мифы, сказки, предания манси (вогулов). Москва–Новосибирск: Наука, 2005.), és a föld teremtéséről szóló regét a Vogul népköltési gyűjteményből vette. Jelen kötet sem a Munkácsi-féle szövegek szolgai átvétele: az 5. számú Ivan Golovnevnek egy 2002-es felvétele, melynek szövegét és fordítását elsőként itt publikálta a

szerző, az utolsó, a 35. pedig egy 1988. évi felvétel, mely már az előbb említett folklórkötetben is megjelent. A mitikus énekeken kívül Rombandeewa a függelékben közöl 12 egyéni éneket is, melyeknek többségét édesanyjától gyűjtötte fűrészkorában, 1952 nyarán. Ezeket az énekeket az ő előadásában meg is lehet hallgatni a kötethez tartozó CD lemezről.

Majdnem másfélszáz év után a manysi folklórszövegek kezdenek visszakerülni oda, ahonnan származtak. Ezt a munkát már korábban Schmidt Éva is elkezdte, aki nemcsak oroszra, hanem hantira is lefordított egy-egy manysi nyelvű szöveget, ha úgy ítélte meg, hogy ez segíti az etnikus kultúra visszatérülését. Az ő átiratai kéziratban maradtak. Ez a most bemutatott két kötet azt szolgálja, hogy Reguly Antal és Munkácsi Bernát gyűjtése is gazdagítsa a manysi kultúrát. Még sok ilyen kötetre lenne szükség. Juvan Šestarov már nem folytathatja ezt a munkát, de úgy hírlík, hogy E. I. Rombandeewa a következő kötetben dolgozik.

Csepregi Márta

✱



Munkácsi Bernát
(Nagyvárad, 1860–Budapest, 1937)

„...mindaz, a mi déli vogul nyelvjárásokon van írva [a Reguly hagyatékában] – s ez körülbelül több mint kétharmada a vogul anyagnak; – továbbá az egész osztják nyelvanyag homályos rejtveny-képen áll vala a szakértők előtt, melynek megfejtése, különösen a mi a déli vogul gyűjtéseket illeti, úgy látszik örök időkre lehetetlen marad, mivel nyelvök már Reguly útazásakor haldoklása vég-ső stadiumában tengett. ... A lehetőségig megoldani e problémát, azaz helyszíni személyes vizsgálatok útján Reguly hagyományainak megfejtésére törekedni s ha sikerülne újabb anyaggal járulni hozzá: ez volt az eszme, mely vállalatomban vezetett.”

(Munkácsi Bernát: Nyelvészeti tanulmányútam a vogulok földén. Első közlemény. Budapesti Szemle 60(1889)/155. 207.)

KÖNYVSAROK

Tavaly tavasszal hagyott itt bennünket Bereczki Gábor professzor, aki sokunknak kedves tanára, majd később atyai barátja volt. A rá emlékező konferencián⁸ kaptam meg a „Nekünk ajtó vagy hazád szívébe” című kis könyvet, amelynek alcíme „Emlékfüzet Bereczki Gábor tiszteletére”. A magyar és észt nyelvű kötetet a Magyar–Észt Társaság adta ki, és Bereczki Gábor fiai, Bereczki András és Bereczki Urmas szerkesztette a technikai szerkesztő Klima László volt. Fordítóként, illetve lektorként közreműködött még Reet Klettenberg, valamint Tiui és Paul Kokla.

A kis kötet az észt költőpáros Ellen Niit és Jaan Kross versével kezdődik, amelyet Bereczki Gábor 60. születésnapjára írtak. Hadd idézzem a vers utolsó versszakát, amelyben költői módon fejeződik ki az ünepelt kettős kötődése:

Áldjon meg az Isten,
hogy az vagy, aki vagy,
s mi azok lehetünk,
akik vagyunk.
Nekünk ajtó vagy
hazád szívébe,
neked mi
egy darab szíved hazájából!

(Rab Zsuzsa fordítása)

A megemlékezések sorát a Magyar–Észt Társaság elnökének, Fehérvári Győzőnek Előszava nyitja. Ezt követik a budapesti búcsúztatón⁹ elhangzott beszédek: elsőként Havas Ferenc az ELTE Finnugor Tanszékének akkori vezetője méltatta érdemeit. Őt követte Pusztay János, aki Bereczki Gábornak talán legkedvesebb tanítványa volt. Beszélt még Priit Pallum észt nagykövet és Fodor István régészprofesszor. Olvashatjuk a kötetben a Tanár Úr személyes jó barátjának, Kányádi Sándor költőnek a búcsúztatóját, valamint Agyagási Klárának, a Debreceni Egyetem profesztorának visszaemlékezését. Vele 2004-óta dolgozott az elhunyt a Cseremis (mari) etimológiai szótáron, amelynek megjelenését már nem érthette meg. Agyagási Klára azonban megígérte, hogy gondoskodik a szótár megjelentetéséről. Közlik a kötetben két észt professzor, Paul Kokla és Peeter Järvelaid nyomtatásban megjelent nekrológiát is. Számomra különösen érdekes volt ez utóbbi írása, amelyből sok érdekes részletet tudhattam meg Bereczki Gábor észtországi kötődéséről és a Pärnu megyei Pikavere falu Kalama nevű tanyáján

⁸ Az erről szóló beszámolót lásd ebben a számunkban.

⁹ Bereczki Gábor hamvait kívánsága szerint Észtországban, a Pärnu megyei Mihkli egyházközség temetőjében helyezték örök nyugalomra.

eltöltött időkről. A kötet észt szerzőktől származó írásai jól mutatják, hogy az elhunyt legalább olyan fontos volt az észteknek, mint nekünk magyaroknak.

Az írások sorát Bereczki Gábor szavai zárják, amelyeket 2008-ban, 80. születésnapján a Magyar Nyelvtudományi Társaságban mondott. A kötet végén a Tanár Úr tudományos, illetve műfordítói munkásságának bibliográfiája olvasható. Mindkettő lenyűgöző olvasmány, amelyek nagy szorgalomról, sokoldalú érdeklődésről és tudományos alaposságról tesznek tanúságot.

* * *

Észtországhoz, az észt kultúrához kapcsolódik a következő füzet, hivatalos elnevezéssel kiállítási vezető is. „Bán Aladár (1871–1960) műfordító és folklorista, a Kalevipoeg¹⁰ első tolmácsolója 1911 nyarán tíz hetet töltött Észtországban. Megfordult az észtek által lakott területek nagy részén és igyekezett a helyi társadalom minden rétegével megismerkedni.” írja Kerezi Ágnes a füzet szerzője. Bán Aladár kettős céllal utazott Észtországba¹¹: egyrészt hogy Magyarországot képviselje a Kalevipoeg megjelenésének 50. évfordulójára rendezett jubileumi ünnepségen, másrészt, hogy észt népművészeti tárgyakat gyűjtsön a Néprajzi Múzeum számára. Az általa gyűjtött több száz tárgy főleg a három nagy szigetről, Saaremaáról, Hiiumaáról és Muhumaáról, illetve egy elszigetelten élő déli észt népcsoporttól, a szetuktól származik.

Bán Aladár gyűjtéséből rendezett lenyűgöző kiállítást a Néprajzi Múzeumban az idei év első felében Kerezi Ágnes. Ehhez a kiállításhoz készült a kiállítási vezető, amelyben részletes információkat kapunk Bán Aladáról, utazásáról, magáról Észtországról, a tárgygyűjtés elveiről, lefolyásáról és eredményeiről. Külön fejezet foglalkozik a népművészet helyzetével a korabeli Észtországban. Hiszen a ruházatkodásban ekkor már ott is megjelentek és egyre jobban elterjedtek a gyári textilíák. A kiállításon és ebben a füzetben is legnagyobb számban a női viselethez tartozó tárgyak (sapkák, kendők, övek, kesztyűk, szoknyák, ingek, kötények stb.) vannak képviselve, a férfi viseletet mindössze 15 tárgy képviseli. Általános jelenség, hogy a női viseletben sokkal tovább fennmarad az eredeti népművészet, mint a férfi-aknál. Érdekes színfoltja a kiállításnak és a nyomtatott füzetnek is az „Esküvő a Kalevipoeg mintájára” c. rész. Itt a hagyományos észt esküvővel kapcsolatos leírásokat, fényképeket és tárgyakat láthatunk. A viseletek mellett a legnagyobb tárgycsoportot a fából készült, művészi díszített söröskupák alkotják.

A nagyon szép, igényes kiállítású füzetet Bán Aladár néhány eredeti fotója mellett a kiállított tárgyakról készült művészi színes fényképek illusztrálják. Öröm volt végigjárni kiállítást és öröm a szemnek újra és újra átlapozni ezt a kiállítási vezetőt.

* * *

¹⁰ Az észt nemzeti eposz.

¹¹ Az észtek ekkor még orosz uralom alatt éltek, Estland és Livland tartományban.

Szomjas-Schiffert György (1910–2004) népzenekutató születésének 100. évfordulójára az MTA Zenetudományi Intézetében emlékülést rendeztek. Ennek előadásait jelentette most meg a Napkút Kiadó a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával Tamás Ildikó szerkesztésében. Szomjas-Schiffert jogi végzettsége ellenére élete nagy részében népzene kutatással foglalkozott. Már a harmincas években gyűjtött kiskunsági népzene és gyűjtését Bartóknak is elküldte, aki elismeréssel fogadta. 1949-ben koholt vádak alapján bebörtönözték. 1953-ban történt kiszabadulása után Kodály alkalmazta a Népzene Kutató Csoportban, ahol 1976-os nyugdíjazásáig dolgozott. Az 1960-as évek elejétől a finnugor népek zenéjének kutatásával is foglalkozott. 1966-ban a finnországi lappok között gyűjtött, kísérője az akkor 19 éves Pekka Sammallahiti volt, aki ma az egyik legkiválóbb lappológus. Szomjas-Schiffert 1969-ben *A finnugor zene vitája* c. értekezésével szerzett kandidátusi fokozatot, az 1996-ban megjelent *Lapp sámánok énekes hagyománya* c. könyvével pedig elnyerte az MTA doktora címet.

Azt már Tamás Ildikó tanulmányából tudjuk meg, hogy ez a kötet alapozta meg ismeretségét és későbbi barátságát a Szomjas-Schiffert házaspárral. „Szomjas-Schiffert tudományos hagyatékának örököseként és gondozójaként mára a teljes zenei anyagot megismerhettem,¹² és célom a gyűjtő által megkezdett tudományos kutatás folytatása és kiszélesítése. Szomjas-Schiffert Györgyöt több kérdés izgatta a jojkahagyománnyal¹³ kapcsolatban, amelyekre már saját tapasztalatai és kutatásai révén nem kaphatott feleletet. Ez a 90 éves koron túl is lenyűgözően élénk tudományos érdeklődés rám is ösztönzőleg hatott, hiszen Magyarországon unikumnak tekinthető témát választottunk mindketten, így „jólesett” az együttműködés. Ma, a téma egyedüli képviselőjeként kutatásaimmal, tanulmányaimmal Szomjas-Schiffert György emlékének is adózom.” – írja Tamás Ildikó, aki tanulmánya további részében a lapp jojkák sokoldalú elemzését adja. Reméljük, a szerző egyszer lapunkat is megtiszteli azzal, hogy tudományos népszerűsítő cikket ír a lapp népköltészetről és a sajátos és érdekes műfajáról.

* * *

Előző számunkban Pusztay János ismertette a vezetése alatt álló Collegium Fenno-Ugricum (Badacsonytomaj) tevékenységét. Megemlíttette azt is, hogy szakértők segítségével kidolgozták öt oroszországi finnugor nyelven (az erza mordvin, a moksa mordvin, a mari, az udmurt és komi) 10 tantárgynak az iskolában használatos, illetve használható szakszókincset. Ezek egyenként néhány száz szót tartalmazó füzetek. A moksa mordvinban pl. az informatika 268, a földrajz 554 terminussal szerepel, a többi tantárgy ezek között helyezkedik el. Pusztay professzor elvégezte és most nyomtatásban is megjelentette a moksa mordvin szakszavakat analizáló vaskos (517 lapos) kötetet.¹⁴ A kötetben a szerző tantárgyanként felsorolja és elem-

¹² Értsd: a Szomjas-Schiffert által gyűjtött lapp népzenei anyagot.

¹³ *jojka* = a lapp, gyakran személyre szabott népdalok elnevezése.

¹⁴ Bibliográfiai adatai: Янош Пустай, Анализ словарей школьной терминологии мокшанского языка. (Terminologia Scholaris – Analysis – I.) NH-Collegium Fenno-Ugricum, Badacsonytomaj, 2013.

zi az összesen mintegy 3600 szakkifejezést. Az elemzés szempontja a terminus eredete, vagyis hogy a saját nyelvből származó szó-e, vagy idegen eredetű (nemzetközi vagy orosz). Az elemzés végső következtetése, hogy a moksában még mindig elég nagy az idegen eredetű szakszavak aránya. A legalacsonyabb a biológiában (32,4%), a legmagasabb a történettudományban (86,7%). Ez utóbbi szám elriasztóan magas, figyelembe véve, hogy a történelem oktatásának milyen fontos szerepe lehet a nemzeti identitástudat kialakításában és megőrzésében. A kötet ugyan nálunk jelent meg, de nyilvánvalóan az oroszországi szakembereknek szól, ezért érthető és logikus, hogy az elemzés orosz nyelvű. Reméljük, arra buzdítja majd a moks nyelvészeket és pedagógusokat, hogy növeljék az anyanyelvi szakszavak arányát.

* * *

Pusztay János sok egyéb mellett szépirodalmi tevékenységet is folytat. Örömmel tájékoztatjuk olvasóinkat, hogy 2012-ben, Tallinnban megjelent *Haikud* c. verseskötete a neves észt költő és műfordító Arvo Valton fordításában. A *haiku* klasszikus japán versforma, amely megszabott szótagszámú rímtelen sorokból áll. Pusztay versei három sorosak, az első és a harmadik sor öt, a második hét szótagos. A kötet verseit Masszi Ferenc és Mészáros György illusztrálta.

Csúcs Sándor

✱

KRÓNIKA

„A bajnokok örökké élnek.”

Bereczki Gábor nyelvész, műfordító, a finnugrisztika egyik legkiemelkedőbb képviselője idén márciusban lett volna 85 éves. Az évforduló alkalmából az ELTE BTK Finnugor Tanszéke emlékkonferenciát rendezett április 26-án.

A rendezvényt Csepregi Márta, a Finnugor Tanszék vezetője nyitotta meg. Elmondta, hogy a konferencia célja Bereczki tanár úr szerteágazó munkásságának vázlatos áttekintése, az életmű értékelésének kezdete, melyet a jövőben is folytatni kell. A konferenciát a szervezők tehát hagyományteremtő szándékkal hozták létre. Személyes hangon idézte meg a volt tanszékvezető érdeklődő, derűs természetét, aki mindig szeretettel emlékezett békési gyökereire, és egyszerre volt „két haza hű fia”, magyar és észt. Pál Ferenc dékánhelyettes elmondta, bízik benne, hogy a tanszék ápolni fogja Bereczki Gábor kutatói munkásságának hagyományait.

Ezután a résztvevők részleteket tekinthettek meg egy 2006-os interjúból, melyben a tanár úr budapesti és bukaresti egyetemi tanulmányaira, a leningrádi aspirantúra éveire, valamint az 1958–1979 közötti, Vikár László népzene-kutatóval közösen végzett, Volga–Káma-vidéki gyűjtőútjaira emlékezett. Ez utóbbi terepmunka anyagát négy kötetben (*Cheremis Folksongs*, *Chuvass Folksongs*, *Tatar Folksongs*, *Votyak Folksongs*) adta ki az Akadémiai Kiadó.

Az emlékezés két szekcióját, az életmű nyomán, tematikusan csoportosították: először a méltatott nyelvészeti, majd irodalmi, műfordítói munkásságáról emlékeztek meg az előadók.

Honti László előadásában Bereczki Gábor történeti hangtani kutatásait ismertette, kitérve azok előzményeire, Steinitz és Ikonen munkásságára. Hangsúlyozta, hogy a finnugor vokalizmus történetéhez milyen nagyban járult hozzá a mari nyelvi adatok vizsgálata. A tanár úr etimológiai munkássága, például a Magyar szókészlet finnugor elemei (MSzFE) egyes szócikkeiről írt kritikái is kiállták az idő próbáját, az új eredményeket már beledolgozták az Uralisches etymologisches Wörterbuch (UEW) etimológiáiba.

A Turkui Egyetem tanára, Sirkka Saarinen a méltatott életrajzi adatainak ismertetésével kezdte előadását. Kiemelte az életműből a mari nyelvkönyveket (*Cseremis nyelvkönyv*, *Chrestomathia Ceremissica*, *Grundzüge der Tschermissschen Sprachgeschichte I.–II.*), továbbá Beke Ödön *Mari nyelvjárási szótárának* kiadását, az areális nyelvészeti munkákat – melynek szintézise a 2005-ös joskar-olai Nemzetközi Finnugor Kongresszuson (CIFU) plenáris előadásként hangzott el –, valamint a 2002-ben megjelent, *A cseremis nyelv történeti alaktana* c. kötetet. Az előadó végül megemlékezett arról az időszokról, amikor maga is Bereczki tanítvány volt az ELTE-n, és személyesen tanulhatott a „derűt és megértést sugárzó”, tapasztaltabb kutatótól.

Riho Grünthal (Helsinki Egyetem) a mari nyelv régi indoeurópai jövevényszórétegeit ismertette, mely kutatási témát Bereczki tanár úr ajánlotta figyelmébe.

Számos példával illusztrált előadásában a jövevényszavak négy csoportját különítette el: 1. az indoeurópai alapnyelvből a finnugor alapnyelvbe kölcsönzött szavak; 2. árja és indoiráni jövevényszavak; 3. iráni eredetűek; 4. meghatározhatatlan eredetűek.

A délelőtti szekció utolsó előadója Agyagási Klára turkológus volt: areális nyelvészeti kutatásai kapcsán ismerte meg Bereczki tanár urat, aki doktori dolgozatának egyik opponense volt. Később szoros munkakapcsolat alakult ki közöttük, mivel mindketten ugyanazon nyelvi areát kutatták. A közös munka kétségkívül legnagyobb eredménye a mari etimológiai szótár megírása volt, melynek munkálatait Bereczki Gábor már nem tudta teljesen befejezni, a szótár jelenleg még kézirat, ám az előadó ígéretet tett arra, hogy a közeljövőben meg fog jelenni.

Az előadások után a Finnugor Tanszéken Bereczki András felavatta az édesapja nevét viselő kutatószobát. Ide szállították át a tanár úr könyvtárából a finnugrisztikai, turkológiai, valamint az areális és általános nyelvészeti tárgyú szakirodalmat, amit a család nagylelkűen a tanszéknek adományozott. A gyűjtemény minden érdeklődő számára szabadon hozzáférhető. A kutatószoba létrehozásához az Észttársaság Nagykövetsége is segítséget nyújtott.

A délutáni szekciót Pusztay János (felvétélről lejátszott) előadása nyitotta, aki mentorának főként areális nyelvészeti munkásságát méltatta. Az életműről beszélve feltette a kérdést, hogy vajon mérhető-e a hatékonyság, és ha igen, hogyan. Bereczki Gábor kiemelkedő tudományos teljesítménye azért is példaértékű, mert a kutatói munkássága mellett tanári teljesítménye is kimagasló volt. Híresen jó humora volt, melynek egyik szemléletes példája a gyűjtőutakat megörökítő *A Névától az Urálig* c. kötet. „Nyitottság, bölcsesség, emberség” – ezt adta át tanítványainak.

A Bereczki Gábor által hosszú éveken át kutatott Volga-vidék finnugor népeinek (udmurtok, marik, mordvinok, komik) etnogenezisének kérdéseiről, a térség régészeti kronológiájáról tartott érdekes előadást Klima László. Beszámolt arról, hogy a régészeti leletek nem minden esetben támasztják alá a nyelvészek által felállított kronológiát. Idézte Bereczki tanár úr már említett, 2005-ös előadását, melyben a Volga-vidék nyelvei közötti kapcsolatokat a kódmásolás keretén belül magyarázta. Ezt a módszert kezdték el napjainkban a régészetben is alkalmazni. A térség régészeti vizsgálata a magyar őstörténeti kutatások számára is további eredményekkel szolgálhat.

Voigt Vilmos (beszédét Pomozi Péter olvasta fel) személyes momentummal indította előadását: mesélt első találkozásukról, majd arról, hogy később észtil tanult a tanár úrtól. Voigt áttekintette Bereczki Gábor hosszú műfordítói tevékenységének főbb eredményeit: az észtt eposz, a *Kalevipoeg* új fordítását, *Az aranyfonó lányok* c. észtt népmesegyűjteményt, a *Hozott isten*, *Holdacska* és a *Földisten lánykérőben* c. kötetek válogatását, szerkesztését és egyes nyersfordítások elkészítését. A hozzávetőleg 150 tételt tartalmazó műfordítói munkát a finnugristáknak maguknak is bővíteniük kell a jövőben.

Fehérvári Győző elsősorban az észtt irodalom magyarországi fordítójaként és terjesztőjeként mutatta be a tanár urat. Két legjelentősebb próza fordítása Tamm-

saare *Orcád verítékével* és Jaan Kross *A cár örültje*, ez utóbbiból rádiójáték is készült. Nem csak észtből fordított, az ő tolmácsolásában ismerjük a finn Väinö Linna *Az ismeretlen katona* c. regényét is. A *Kalevipoeg* műfordítója, Rab Zsuzsa szerint Bereczki Gábor nyersfordításain sokszor nem is kellett változtatni.

Végül tanszékünk korábbi észtt lektora, Reet Klettenberg beszélt Bereczki Gábor és Észtország viszonyáról, valamint arról, hogy tulajdonképpen neki köszönheti a műfordítói pályán való elindulását. Kiemelte, hogy a műfordítás egyik alapfeltétele, hogy a fordító ne csak a forrásnyelvet, hanem annak kultúráját is ismerje. Ezt az elvárást a tanár úr maximálisan teljesítette, észtt feleségével hazánkban az észtt, Észtországban pedig a magyar kultúrát népszerűsítette, ottani falujában is mindenki ismerte, a Kalama tanya gazdájaként, azaz odatartozóként, emlegették. Végül az előadó a már majdnem teljes észtt–magyar nagyszótár mielőbbi kiadását sürgette.

Az emlékülés záró részében Bereczki András elmondta, hogy édesapjáról Észtországban is megemlékeztek. Feltette a kérdést, hogy vajon miért nem részesült több elismerésben hivatalos oldalról. Bármilyen is volt ennek az oka, Bereczki Gábor olyan ember és kutató volt, akinek ezek a kérdések nem számítottak. Ezután bemutatták a tavaly elhangzott búcsúbeszédet, két észtországi megemlékezést és a munkásságjegyzéket tartalmazó kétnyelvű emlékkötetet (*Nekiünk ajtó vagy hazád szívébe – Meile oled uks Su kodumaa südamesse*, szerkesztette és fordította: Bereczki András és Bereczki Urmas, magyarról észtre fordította: Reet Klettenberg), melyet minden résztvevő megkapott.

A konferencia utolsó programja a tanszék mari lektora, Tatyjana Jefremova irodalmi összeállítása volt, melynek célja Bereczki Gábor műfordítói munkásságának rövid bemutatása volt. A magyar, észtt, finn, erza szövegeket a tanszék oktatói és hallgatói színvonalas tolmácsolásában hallhattuk. Közben a tanár úrról készült képeket vetítettek, és több mari népzenei gyűjtését is bemutatták. Bízunk benne, hogy a konferenciát újabbak fogják majd követni, és a jövő finnugristái is ápolni fogják Bereczki Gábor rendkívüli hagyatékát.

További beszámolók az emlékkonferenciáról:

<http://www.nyest.hu/renhirek/bereczki-gabor-emlekezete>

<http://www.aspektus.eu/content/bereczki-gabor-konferencia-az-elte-bolcseszettudomanyi-karan>

Bereczki Gábor munkásságáról itt olvashat:

<http://finnugor.elte.hu/index.php?q=bereczkigabor>

F. Gulyás Nikolett



A finn professzorátus fennállásának 30 éves jubileumáról

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2013. május 7-én és 8-án tartott konferencián ünnepeltük a finn vendégtanári státusz fennállásának 30. évfordulóját. Az örömteli eseményre intézményünk számos volt vendégtanára is ellátogatott, így a tanszék oktatóinak előadásai mellett a finn tudományos törekvésekbe is bepillantást nyerhettünk.

Május 7-én, kedden tanszékünk jelenlegi vendégtanára, Jari Sivonen nyitotta meg a konferenciát. Az első előadást a Jyväskyläi Egyetem professzora, Matti Vainio tartotta *Eläköön tämä onneton maa! – Jean Sibelius ja politiikka* címen. Ebben a professzor betekintést nyújtott a finn nemzeti identitás fejlődésébe, leképeződésébe a művészetekben, valamint részletesebben beszélt a Sibelius művészetében megnyilvánuló politikai, közéleti állásfoglalásokról. A zeneszerző több művéből csendültek fel részletek az előadás keretein belül, például a Finlandia himnuszából, vagy az Isänmaalle című kórusműből, melyek fontos szerepet játszottak a finn nemzeti identitás fejlődésében.

Ezt követően Juha Leskinen egyetemi lektor előadását hallgathattuk meg, melyben bemutatta egy, a saját diákjai körében végzett felmérésének eredményeit. A kutatásban arra a kérdésre igyekezett választ találni, hogy hány évesnek tartják az emberek a különböző korcsoportok képviselőit: a tipikus gyermeket, középkorút, vagy öreget.

Harmadikként Petri Lauerma, a Kotimaisten Kielten Keskus munkatársa *Rudimenta, suomen kielen oppikirja 1600-luvulta* című előadása következett, melyben a finn nyelvtenak rövid történeti áttekintése után a *Rudimenta* címet viselő könyv által felvetett kérdésekről, a mű kutatásának részleteiről, valamint a belőle levont következtetésekről esett szó.

A keddi programot, rövid szünet után, a Jyväskyläi Egyetem docense, Minna Suni folytatta. *Työtä Suomessa – suomea työssä* című előadásában a finnországi magyar munkavállalókról esett szó, különös tekintettel az egészségügy dolgozóira. Kitért a magyar munkaerőhöz való viszonyra, az őket váró fogadtatásra, beilleszkedésük sajátosságaira. Megtudhattuk például azt, hogy a nyelvrokonság előnynek számít a finnek szemében, valamint azt is, hogy vannak internetes álláshirdetések, melyek kifejezetten magyar munkavállalókat szólítanak meg.

Ezután Vesa Jarva, a Jyväskyläi Egyetem lektora került sorra, aki előadásában a finn egyetemi hallgatók nyelvrokonsággal kapcsolatos gondolatairól, meglátásairól beszélt. Itt is egyértelművé vált a témához való pozitív hozzáállás, a hallgatók érdekes és nagy történelmi népek látják a magyarokat.

A keddi nap záróakkordjaként a Tanszék munkatársai, diákjai emlékeztek meg volt kollégáikról, tanáraikról. A bensőséges hangulatú beszélgetésben régi történetek, anekdoták kerültek elő, felidéződtek a tanszék múltjának mindennapjai. Külön esett szó minden lektor munkásságáról, Magyarországon töltött napjairól és a tanszéken folytatott tevékenységéről is.

A szerdai nap programját Outi Karanko nyitotta, aki a leghosszabb ideig volt tanszékünk lektora és tanára. Ezenkívül számos más módon is hozzájárult és járul a mai napig is a finn–magyar kapcsolatok bővítéséhez és elmélyítéséhez, többek közt a Kalevala Baráti Kör korábbi elnökeként folytatott munkásságával. Előadása áttekintést adott a Tanszék finn munkatársainak kulturális és tudományos eredményeiről. Beszélt továbbá a Kalevala Baráti Kör születésének körülményeiről és az annak keretein belül működő különböző szerveződésekéről, mint például a Revontulet együttesről.

Marja Seilonen nyelvészeti témájú előadása folytatta a sort. A Jyväskyläi Egyetem tanára azt vizsgálta meg, hogy a finn nyelvben hogyan történik a személyekre való utalás, és ez milyen nyelvtani szerkezetekkel jelenik meg a nyelvhasználatban. Kutatását kiterjesztette Finnországban finnül tanuló külföldiek nyelvhasználatának elemzésére is. Különböző szinten álló, több korosztályt képviselő tanulóknál figyelte meg azt, hogy a személyre való utalás milyen módon történik, és milyen grammatikai eszközökkel kerül kifejezésre.

Ezután Terhi Peltola, a Tanszék jelenlegi finn nyelvi lektora tartotta meg előadását, fonetikai témában. A doktori munkájához kapcsolódó kutatás középpontjában az idegen nyelvi hangok elsajátításának problémaköre áll. Megtudhattuk, hogy az anyanyelvi fonémakészlet befolyásoló szerepe elkerülhetetlen, valamint a téma neurológiai hátterébe is kaphattunk némi bepillantást.

Ezt Susanna Virtanennek, a Debreceni Egyetem lektorának az Alto Egyetemen részmunkaidős nyelvtanárként tartott kurzusáról szóló előadása követte. A kurzus a *Practical Finnish at Work* címet kapta, ami utal annak gyakorlati jellegére. Ezen a tanfolyamon több olyan gazdasági iskola tanulói is részt vettek, amelyekben folyik angol nyelvű oktatás, így az ott tanuló külföldiek finn nyelvtanulását is elősegítették. A kurzus lényege a gyakorlati életre való felkészítés – mind munkahelyi, mind magánéleti helyzetekre kiterjedően. A nyelvtanulással párhuzamosan a társadalomba való beilleszkedést, az azzal kapcsolatban felmerülő nehézségeket is igyekeztek orvosolni a tanfolyam során.

A programban előrehaladva a tanszék tudományos segédmunkatársa, F. Gulyás Nikolett *Kadonneita subjekteja – persoonattomuuden koodaustapoja suomalais-ugrilaisissa kielissä* című előadása következett. Ez az alany nélküli szerkezetek problémáját mutatta be magyar, finn, udmurt és mari nyelvi példákkal szemlélítve. Megtudhattuk, hogy e kérdés kutatása még nem rendelkezik nagy múlttal a nyelvtipológián belül, valamint hogy az eddigi vizsgálatok a kis finnugor nyelvekre nem terjedtek ki, így ez a kutatás hiánypótló.

A nyelvészeti témát folytatta Kubínyi Kata egyetemi adjunktus előadása is, amely a finn nyelv birtokos személyjeleit érintő kérdésekkel foglalkozott. Szó esett ezek különböző egyeztetési módjairól, valamint egyes alakjaik jelentésmegkülönböztető funkciójáról is.

Ezt követően Simon Valéria egyetemi adjunktus előadása következett a bolognai rendszer pozitív és negatív hozományairól. Tanszékünk finn nyelvi tanára szakirányos hallgatók véleményét kérte ki többek között azzal kapcsolatban, hogy miért választották ezt a tárgyat, kívánja-e a hallgató mesterszakon folytatni tanul-

mányait, vagy elegendőnek tartja-e az óraszámokat. Összességében kiderült, hogy bár az oktatás továbbra is magas színvonalon folyik, a osztott képzés gyengítette a hallgatók kötődését a tanszékhez, és 3 év után válaszüti elé kerülve kevesen választanak a finn mesterképzést.

Ezután Marjut Vehkanen, a CIMO (= a Nemzetközi Kulturális Kapcsolatok Intézete) munkatársa következett. Előadásában az 1866 és 1953 közötti finn tankönyvek témaköreit mutatta be. Betekintést nyerhettünk abba, hogyan befolyásolták történelmi és társadalmi körülmények – a háború, az élelmiszerhiány – a tananyag felépítését, melyet az előadás során Marjut Vehkanen számos szemléletes példával ábrázolt.

A konferencia záró előadását Jyrki Nummi, a Helsinki Egyetem professzora tartotta *Kansalliskirjailijan monta elämää. Aleksis Kiven metabiografia* címen. A kiemelkedően fontos finn íróról született életrajzok önálló életébe tekinthettünk be: milyen korban milyen fő vonal alapján íródtak, milyen felépítésűek, hogyan közeleltének az íróhoz. Az életrajzok kutatása csupán a 2000-es évek elejéig nyúlik vissza Finnországban, így elég fiatal kutatási területről van szó. Egy ilyen kutatáshoz az életrajzok széles skálájára van szükség, ilyen módon tehát nagy írókról született műveket vizsgálnak, mint például az előadás témájául szolgáló Aleksis Kivi, vagy a Runeberg életéről készületeket.

A konferencia záró szavait a Finnugor Tanszék vezetője, Csepregi Márta mondta el, köszönetet mondva a mindenkori lektorok és vendégtanárok áldozatos munkájáért, mellyel hozzájárulnak tanszékünkön az oktatás és kutatás magas színvonalához.

Tóth Eszter–Burján Krisztina



Az IFUSCO-n jártunk

A Szikativkarban rendezett XXIX. IFUSCO-ra szokatlanul nagy magyar delegáció érkezett, ami annak köszönhető, hogy nemcsak finnugristák, de néprajzosok, történelem, alkalmazott nyelvészet, török és orosz szakosok körében is elterjedt a diákkonferencia híre.

A delegáció 2013. május 2-án indult útnak Moszkvába, hogy kétnapos időzés után továbbinduljon Szikativkarba. Kétnapnyi pihenés és kötelező városnézés (Vörös tér, Vaszilij Blazsennij-székesegyház, Kreml, Gorkij Park, Megváltó Krisztus-székesegyház) és egy ünnepi tankparádé után május 4-én kora délután nekivágtunk a 25 órás vonatútnak Szikativkarba, gyorsan beilleszkedve a melegítő-alsók, zacskóslevesek és folyosóra kilógó lábak egyvelegébe.

Május 5-én a késő délutáni órákban érkezünk meg Komiföld fővárosába, ahol hivatalos kísérőink és Nagyzezsda Manova, a SZTE komi nyelvi lektora vártak minket. A kirendelt busz a szállásunkra vitt, majd miután kipihentük az út fáradságait, kísérőink körbevezettek minket a városközpontban, így volt lehetőségünk benyomásokat szerezni a konferencia előtt e tajgai város hangulatáról és minden napjairól, a volt szovjet rendszer maradványaitól és arról, miben ragadható meg a komi identitás az egyébként 75%-ban oroszok lakta köztársaság fővárosában.

A konferencia megnyitója sajnos többnyire csak oroszul zajlott, angol nyelvű imázs kisfilmmel kiegészítve, „Komi, where dreams come true” címmel, majd komi népviseletben előadott táncot láthattunk. Egyelőre csak távolról, de megismerkedhettünk a többi, kisebb-nagyobb delegációval, akik megpróbáltak egy kis morzsát mutatni saját kultúrájukból. A bemutatkozáson a legtöbb delegáció énekelt, így mi is igyekeztünk egy népdal aktualizált verziójával szórakoztatni a közönséget. Délután lezajlott néhány előadás, melyeket nagyon élveztünk, amennyiben sikerült olyan nyelven interpretálni őket, melyet mi is értünk - ezt sajnos semmilyen módon nem lehetett előre tudni a programfüzetből.

A szekciók témák szerint csoportosítva, két épületben és 9 teremben zajlottak párhuzamosan. Csatunk tagjai a nyelvészet, az irodalom, a néprajz, az informatika, a történelem és a vallástudomány szekciókban képviselték magukat. Motiválóan hatott, hogy diáktársaink érdeklődéssel és kérdésekkel, hozzászólásokkal méltatták előadásainkat. A szekciókban többnyire középiskolás önkéntesek segítettek a kommunikációt a szekcióvezető és az előadók között. Egy komi anyanyelvű előadást hallhattunk, a másik két komi nyelven prezentáló diák Kanadából és Finnországból érkezett.

A napi programok között helyi segítők terelgettek minket buszba be, buszból ki, mi pedig éltünk a lehetőséggel, hogy komi tudásukról faggassuk őket. Bár többen mondhatják el magukról, hogy van komi felmenőjük, és lehetőségük lenne tanulni a nyelvet, kevés emberrel találkoztunk, aki beszélt komiul, vagy valóban fontos lett volna számára a komi identitás.

Második este elvittek minket a helyi komi színházba ahol megnéztünk egy zenés-táncos komi eposzfeldolgozást. Jelen volt benne a hős, hű társai, a gonosz boszorkány, a természet erőit befolyásoló istenségek, a szépséges hölgy, akinek a szívéhez próbatételeken át vezet az út, illetve a boldog vég a kies új hazában. A kétfelvonásos műnek jó kétharmada dalokból állt, melyek meglepően modernnek és fülbemászóak voltak (nem gondoltuk volna például, hogy komi rap-et fogunk hallani), a koreográfia igyekezett igazodni hozzá (időnként a groteszk felé mozdulva), de az összkép meglepően pozitívnak bizonyult, melyet a darab végén percekig tartó álló vastaps is igazolt.

Esténként a többi delegációval barátkoztunk, ami kisebb-nagyobb szervezés igényelt, mivel mi voltunk az egyetlen csoport, aki külön szállásra került. Különösen jó ismeretséget kötöttünk a német és a finn delegációval, illetve a helyi önkéntesek néhány képviselőjével, akik őszinte lelkesedéssel meséltek a komiföldi mindennapokról, hallgattak minket, vagy kalauzoltak végig az orosz bürokrácia útvesztőin. Sajnos erre komoly szükség volt, szikativkari tartózkodásunk nem ment

zökkenőmentesen. Többször is kisebb konfliktusba kerültünk a szervezőkkel a programot, a szállást vagy a szabadidőt illetően, kisebb kulturális sokként volt alkalmunk megtapasztalni a posztszovjet rendet is: olyan mértékben kívánták ellenőrzésük alatt tartani tevékenységünket, ami Magyarországon több, mint szokatlan lenne.

Utolsó napunkat egy újonnan felépített etnopark elnevezésű létesítményben töltöttük, Sziktivkartól délre, a komi Yb falu mellett. A nagyszabású zárócerémónia alatt szerencsére biztosítottak az oroszul nem beszélőknek angol szinkrontolmácsot. A hosszára nyúlt ünnepélyes konferenciázás után hivatalosan is bejelentették, hogy a XXX. IFUSCO Göttingenben kerül megrendezésre, és oklevéllel jutalmaztak szekciónként egy előadót, akinek a prezentációját a legjobbnak ítélték. Nagy örömünkre a magyar delegációból Lelkes Réka és Timár Bogáta is díjazottak lettek.

A délután során vegyes csoportokba osztottak mindenkit, és közösen felfedeztük az etnopark érdekességeit: táncot tanultunk, hangszereket vizsgáltunk, tanösvényen mentünk végig, illetve „számi focit” játszottunk (melynek autentikusságáról nem voltunk meggyőződve): ez a játék semmiben nem különbözik a „rendes” focitól, csupán annyiban, hogy nemtől függetlenül mindenki földig érő kötényruhában játssza. Miután mindenki kieresztette a gőzt egy kis labdarugdosással vagy szurkolással, kezdetét vette a delegációk búcsúfellépése és az etnodisco, csapatunk körtánc tanításával és népdalénekléssel fokozta a hangulatot. A hazafelé induló csoportoktól búcsút vettünk, ránk még egy nap várt Sziktivkarban, melyen megtapasztalhattuk, milyen a Győzelem napja alkalmából tartott városi ünnepség.

A konferenciára való eljutás lehetőségéért köszönettel tartozunk a Campus Hungary-nek, a Reguly Társaságnak és a Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezetének.

Jövőre Göttingában folytatjuk!

Radó Annabella–Timár Bogáta



Hírek

2013. április 11-én tartotta a Reguly Társaság idei közgyűlését a Néprajzi Múzeumban. A résztvevők Kerezi Ágnes szakavatott vezetésével megtekintették a Bán Aladár gyűjtéséből származó észt népművészeti kiállítást. Majd módosítottuk az Alapszabályt és köszöntöttük a Társaság volt elnökét 70. születésnapja alkalmából. A közgyűlést udmurt nemzeti étel, a perepecs kóstolásával zártuk.

Május 6-án a Magyar Tudományos Akadémia 184. közgyűlése az MTA tiszteleti tagjává választotta *Juha Janhunent* (szül. 1952), a Helsinki Egyetem professzorát, az uralisztika és az altajisztika világszerte elismert szaktekinetlyét. J. Janhunent szűkebb kutatási területe az összehasonlító nyelvtudomány, kiemelkedőek uralisztikai hang- és alaktani kutatásai. Érdeklődésének középpontjában az uráli nyelvcsalád legkeletibb ága áll. Tanulmányozta az úgynevezett altaji hipotézist, elutasítja a törökségi, valamint a mongol és a mandzsu-tunguz nyelvek közti rokonságot, az egyezések okát a területi kapcsolatokban látja. Publikációinak száma meghaladja a 370-et.

Május 11-én nyílt meg és június 15-ig látogatható *Maria B. Raunio* finn festőművész kiállítása Budapesten a Kájoni János Ferences Közösségi Házban (Bp. II., Szilfa u. 4.). Maria B. Raunio Magyarországon végzett a Képzőművészeti Egyetemen. Festményeinek két központi témája a víz és a nő.

Május végétől bárki számára ingyenesen elérhető a *Puhutaan suomea* című online magazin, amely a tervek szerint évente hat számmal jelentkezik. A finnül tanulók, a finn kultúra és nyelv iránt érdeklődők nagy haszonnal böngészhetik a <http://www.learn-finnish.net/> oldalon közzétett írásokat, melyek közül néhányat meg is hallgathatnak. A cikkek három nehézségi szintet képviselnek, egy részükhöz nyelvtani feladatok is kapcsolódnak.

Június 6-án a Magyar Írószövetségben mutatták be Szvetlana Grigorjeva mari író (a Mari Írószövetség elnöke) *Lajel, avagy ahol nem alszanak a Targiltisek* c. meseregényét. A bemutatón és az azt követő beszélgetésben részt vett a szerző és Nagy Katalin a mű fordítója. A könyv ismertetésére később visszatérünk.

Június 14-én és 22-én a Budapesti Wagner-napokon a finn *Matti Salminen* és az észt *Lauri Vasar* is színpadra lép a Parsifalban. Az előadások 16 órakor kezdődnek a Bartók Béla Nemzeti Hangversenyteremben (MÜPA, Bp. IX., Komor Marcell u. 1.).

Június 23-ig látogatható a *Call it a day* című kiállítás a szegedi Kass Galériában (Szeged, Vár u. 7.). Észt, finn és magyar alkotók képregények segítségével adnak választ arra a kérdésre, hogy mi minden történhet velünk 24 óra alatt. A kortárs művészek a mindannyiunk életét meghatározó reggel–délben–este–éjszaka körforgását dolgozzák fel egyedi és sokszínű formában, stílusban. A munkák között egyaránt találunk egyszerű tusrajzokat, grafikákat és színes, mozgalmas képsorokat.

Észt irodalmi mézesmadzag címmel kortárs észt írók műveiből ad ízelítőt a *Tiszatáj* (<http://tiszatajonline.hu/?tag=eszt-irodalmi-mezesmadzag>).

Összeállította: Falk Nóra